

ČASOPISNO PODJETJE
MARIBORSKI TISK
TISKARNA
ARHIVSKA KNJIZNICA

ANTON AŠKERC

TAHI
NA
ŠTATENBERGU

JOŽE KOROPEC

ŠTATENBERG
IN
KMEČKI UPOR

1972

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

dosu.

MAR. KO
TISKARNA
ARHIVSKA KNJIŽNICA

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA

93 813

IZDALA

OB 400-LETNICI SLOVENSKO-HRVAŠKEGA KMEČKEGA UPORA
SKUPŠČINA OBČINE SLOVENSKA BISTRICA

Razprava J. Koropca *Statenberg in kmečki upor* je ponatisnjena iz Časopisa za zgodovino in narodopisje, Nova vrsta, 8. (XLIII.) letnik, 1972

Anton Aškerc

TAHI
NA
ŠTATENBERGU

(1571—1579)

ČASOPISNO PODJETJE
MARIBORSKI TISK
T I S K A R N A
ARHIVSKA KNJIŽNICA

94 (497.4)
KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA
93-813

SENO DIŠI . . .

Pripeka sonce, žge gorkó.
Dekleta grabijo seno
pod gradom štatemberškim.

Kaj pisanih se kril vrtí
ob polnih bokih jim frčí
na soncu kresnem žarkem!

Dekleta kmečka urnih nog,
rdečih lic in gibkih rok
potijo se na tlaki.

Ni jim za šalo ne za smeh.
Kdaj bo še vse seno v plastéh
na travniku velikem!

Veselih pesmi ne pojo,
saj tuja je kmetija to,
last Tahija, graščaka.

Ni lahek to, ni majhen trud.
Kaj belih se svetlika rut
po glavah zlatolasih!

Seno suši se in diši.
In tu in tam že kup stoji
sená po polju zgrabljen.

Zasliši konja se peket!
Strah polotí se vseh deklet:
Graščak leti na konju!

Ko strela mu leti konjič,
z njim jaše valpet in birič.
Kam neki se mudi mu?

Pa kar čez travnik hop, hop, hop!
prijahal Tahí je v kolop
pred delavke naravnost!

Zahrska vranec, obstoji.
In Tahí gledá in motri
dekleta kmečka zdrava.

Pogled mu je pohoten, hud.
Ozirajo se izpod rut
tlačanke vanj boječe.

Pa suče brke, gleda tak,
premišlja sem in tja graščak,
ozira se, izbira . . .

»Hm, nič posebnega! Tam tá
pretolsta! Preveč je mesá!
Tam ona je presuha!

Pač, pač! Tam tistole deklè!
To nekaj zame je! Hehe!
Kipeče prsi . . . Vitka!

Ti Zorkova, kar grablje proč!
Z menoj zdaj pojdeš in to noč
boš spavala pri meni!

Gosposkolična, fletna reč!
Presneto si, deklè, mi všeč! . . .
Kaj? Ti se obotavljaš?!

Saj vse ti ne pomaga nič!
Na vranca vzdigni jo, birič!
Tako! . . . Domov, v graščino! . . .«

Graščak jo k sebi posadi,
ko jastreb v krempljih jo drži . . .
In dekle joče, joče . . .

In Tahi s hlapci jaha v grad,
s seboj vzel živi je zaklad,
hčer svojega tlačana!

Dekleta gledajo za njo,
potrte grabijo seno
in kolnejo trinoga.

POVODNI MOŽ

V Dravinji koplje se Alenka,
prelepa Jurkova rejenka.

Umiva nago si telo
pa se pogreza pod vodó.

Po bistri reki brede, plava
in tiho poje, požvižgava.

Pa pljuska, brizga z vodo vmes . . .
Kako prijetna kopel, res!

Alenka šali se in smeje.
In sonce sije, greje, greje . . .

In dekle vzkrikne . . . Kaj je to?
Na bregu moški mlad! Hoho!

»Ne boj se, ne boj se, bela vila!
Kako lepo si se umila!

Al veš, kdo sem? Povodni mož!
In ti sedajle moja boš!«

Pa skoči v reko po Alenko
pa nese v grajski mlin mladenko.

Kaj mari mu dekletov klik
in solze in obupni krik! . . .

A drugi dan ob uri rani
stal Jurko v grajski je dvorani.

Pred Tahijem je jezen stal,
tako tlačan mu je dejal:

»Kje je, ki hčer mi je oskrnil,
da bi v obraz mu pasji pljunil!

Zapeljal v mlinu mi je hčer!
Pokažite mi tisto zver! . . .«

»»Kaj, kmet, pred mano rogoviliš?
Da vtaknem v ječo te, me siliš?««

»Kje je zločinec — vaš pisar?
On zapeljivec je, slepar!«

»»Ej, Jurko, Jurko, ti se motiš!
Gorjé, če se pisarja lotiš!

Boš molčal, tepec kmečki, boš?
Saj to je bil — povodni mož!

Če ne verjameš, pa pri priči
te v luknjo vtaknejo biriči!««

LOVRENC KOPRIVA

V Makolah farni zvonovi slovesno pojo.
Velika nedelja . . . Ljudje od večernic gredo.

Po trgu dekleta za pázduhe vodijo fanti.
In v krčme s trobentami vabijo jih muzikanti.

Tu, tamkaj vesele odmevajo pesmi in ples.
Vstajenja je praznik in posta je konec! Pa res! . . .

»Hej, Gabrijel Tahi se bliža z biriči!« . . . Ko strela
iz jasnega ta je novica tržane zadela!

»V trg jaha na vrancu! Pa nekoga vleče s seboj!
Na konju privezan je človek! Kaj spet je to? Joj!«

Vrè ljudstvo na kup radovedno in hrupno se zbira.
Po jezdecih čudnih osuplo se v daljo ozira.

In sliši pretrgan se krik in konj oster peket . . .
In srd polasti se gledalcev, nemir in trepet . . .

In bliže in bliže se trga že čuje kopito.
In nekdo na konju tam vpije, kriči strahovito.

In Tahi prijaha . . . In ljudstvo zastavi mu pot:
»Izpusti človeški svoj plen! Ti trinog, ne gospod!«

In Tahi se peni od jeze in ljudstvu kljubuje . . .
In v sedlu vrti se, preklinja robato in psuje . . .

Uplenjenec stoče . . . Poslednje zdaj nápne moči
kmet Lovrenc Kopriva — iz zádrge se oprusti

pa skoči mu s sedla polmrtev, beži med tržane. . . .
»Ti zver, ti zver, Gabrijel Tah! Kak mučiš tlačane!

Dohitel me je pa usekal me s sabljo graščak,
krvavo me ranil, privezal na konja divjak!

In kaj sem mu žalega storil? Ničesar nikoli!
Nemara na tlaki mu nisem napravil po volji!

Ti zver, ti zver! . . .« Lovrenc Kopriva vzdihuje, kriči . . .
A Tah beži že iz trga in s sabljo grozi . . .

»Smrt Tahiju, smrt, smrt!« kričijo srditi tržani . . .
»Kopriva, maščujemo te! Vsi na tvoji smo strani!«

SLEPI JURKOVIČ

O moje oči, moje slepe oči!
Ne vidim več sonca, ne vidim ljudi!
Glej, Anka, kako sem te ljubil!
Oči zarad tebe sem zgubil!

O moje oči, moje mrtve oči!
O ko bi pač slišala bila ti, hči,
kako sem govoril na gradu,
vse grehe očital sem gadu!

»Tvoj oče Franc Tah, sem rekel, bil zver
je ko, Gabrijel, ti! On zapeljal mi hčer,
oskrnil mi jo je po sili!
Al revica se ti kaj smili?

Ko roža cvetela je moja deklè.
Kje videl si lepše in pridnejše, kje?
Zdaj s pankrtom vse jo prezira.
V sramoti mi vene in hira!

Res nočeš poplačati, Gabrijel, zdaj,
kar oče bil tvoj zagrešil je nekdam?
Z denarjem vsaj bedo ublaži
dekletu! Trpela bo lažji!«

Usekal me z golo je sabljo graščak,
po licu mi mahal je besni divjak;
oči mi iztaknil je zdrave.
Ušel sem mu glave krvave . . .

O moje oči, moje mrtve oči!
Ne vidim ne sonca ne živih ljudi!
Črn mrak me ovija zdaj večer!
Kako siromak sem nesrečen!

To bil je kmet Jurkovič, Tahov tlačan.
Preklinjal ves Štatenberg noč je in dan;
preklinjal v dno pekla graščaka.
Peš romal je tožit divjaka.

Ob palici taval cel mesec je dni
in kazal po poti je mrtve oči
pa pravil ljudem o krivici.
In vsem se je smilil v resnici.

In kazal je soncu svoj slepi obraz:
»Glej, sonce, to slepi sem Jurkovič jaz!
Ah, sonce, več zame ne siješ!
Več zame svetlobe ne liješ!

In zvezdam je zlatim sred jasne noči
in mesecu kazal je mrtve oči
in tožil jim je vse bolečine
iz duše je svoje globine.

In dvigal v nebo je svoj slepi obraz,
češ, glej, to nesrečni sem Jurkovič jaz!
Pomagaj, o Bog, mi, pomagaj!
Zločinca kaznuj, ne odlagaj!

Pa romal je Jurkovič slep noč in dan,
priromal je v Gradec čez hrib in čez plan
utrujen ob roki vodnika.
In stopil je tam pred sodnika.

In kazal sodniku je mrtve oči:
»Pravični gospod, zdaj razsodite vi!
Oči oslepil mi je, glejte!
Kaj Tahi zasluži, povejte!«

Tako je razsodil deželni glavar:
»Ker Tahi iztaknil oči ti je par,
bo plačal občutno ti globo!
Dva tisoč forintov za zlobo! . . .«

Našteli goldinarjev so mu par sto.
In vtaknil jih v žep je s tresočo rokó.
Ob roki vodnika je taval
domov, potrť z glavo zmajával.

In tisti dan prišel je k Tahiju v grad:
»Ostanek sem globe pritaval iskat!
Izplačaj svoj dolg mi! Usmili
se hlapca! Saj veš, da sem v sili!«

»»Kaj!? Terjat si prišel, nesramni tlačán!?
Če brž ne pobereš, berač, se na plan,
ti bikovo žilo pokažem
pa ž njo te po hrbtu namažem!««

MAŠČEVANJE

Noč plava nad poljem dravinjskim,
grad Štatenberg v mrak je zavil . . .
Pa kaj skozi temo tam šviga
plamena krvavega svit?

Ves grad je pokonci . . . In Tahi
iz prvih se sanj prebudi,
pogleda skoz okno pa vzklikne:
»Vrag! Prístava moja gori!

Gasit, gasit, hlapci in dekle,
biriči in valpeti, hej!
O moje seno, moje žito!
Vsi gremo gasit! Vsi naprej!«

Vse gre iz gradu . . . Le streljaj tam
vzdiguje v nebo se požar
ko kres velikanski na polju . . .
In Tahi vzdihuje: »Kak kvar!

Gasite, ljudje, le gasite!
Otmite plamenom blago! . . .
No, hvala bogu, saj že kmetje
graščaku pomagat gredo!

Jih vidite? Tam preko polja
hitijo tlačani! Seve,
graščak se jim vendarle smili . . .
Imajo res blago srcé.

Pozabili vse so krivice,
ki storil jih bil sem nekdaj;
vedo, da sem oče jim dober,
pomagati hočejo zdaj! . . .«

In kmetov ko listja in trave
se bliže in bliže vali . . .
Ne k pristavi, nego tja h gradu
tlačanov armada dreví!

Brez boja vdero skozi vrata —
in njihov že prazni je grad . . .
»Ko nálašč!« — se šalijo kmetje —
»v grad Tahijev prišli smo spat!«

In v trdih se šetajo škornjih
in z baklami v rokah — hoho! —
po grajskih razkošnih dvoranah.
Kako imenitno je to!

»Oh, koliko, kakšno bogastvo!«
Strmé ogledujejo vse . . .
Srebrne in zlate posode
na glas občudujejo vse.

In Tahí zasliši prestrašen,
kaj v gradu sedaj se godi . . .
Mar pristava mu je goreča!
Svoj Štatenberg rešit hiti.

Zaman! Prizor zápre mu sapo . . .
Ne more prodreti do vrat
ne sam ne družina njegova:
tlačani so vzeli mu grad!

Umazani kmet — je mogoče? —
nocoj je gradú gospodar?!
In noč razsvetljuje usodno
mu pristave strašni požar.

In Tahí jo gleda armado . . .
Tlačanov vse črno stoji
s sekirami, kosami, krampi
pa brani mu vhod in grozí . . .

Kaj?! S smrtjo grozijo mu kmetje!
Zabranjen mu vsak je korak . . .
Ko tujec pred svojim je gradom,
ko suženj stoji tam graščak.

Pa ôzre se kvišku . . . Kdo z baklo
sedaj na balkonu stoji?
Ha! Kakšna predrznost! Od jeze
in studa zaškriplje z zobmi.

To hrabri je Lovrenc Kopriva,
ki stopil je zdaj na balkon
pa pristavo gleda gorečo,
grohoče se zviti kajon!

Pa reče armadi Kopriva:
»Naš zdaj je ves Tahijev grad!
Naš Štatenberg ta je krivični
in naš ves njegov je zaklad!

Jaz, jaz sem zažgal ti, veš, Tahi!
Poglej, kak gori kakor mast
tam pristava lepa! . . . Nocoj pač
ujel si nam v skrivno se past!

Brez strehe nocoj si, brez strehe!
Na polju z družino boš spal!
Kaj takega nisi doživel,
naš žlahtni gospod, dosihmal!

A jaz, komandant té armade,
veš, kje nočeval bom nocoj?
Na židani pernici tvoji!
Saj grad sedaj moj je, ne tvoj!

Še veš, kdo je Lovrenc Kopriva?
Še pomniš? Bil strašen je dan . . .
Privezal si bil me na konja,
pa jahal z menoj si, tiran!

Še pomniš, kako si brez vzroka
po glavi me sekal poprej
z nabrušeno sabljo? Še pomniš
veliko nedeljo? Povej!

In v Makolah, veš, kaj je bilo?
Ušel sem ti s konja krvav . . .
Nocoj pa poveljnik sem vstašev!
Tri tisoč glej puntarskih glav!

Obljubil sem, da se maščujem . . .
In to sem izpolnil nocoj!
Nocoj si ti kmetom podložnik,
Kopriva gospod pa je tvoj! . . .

Tovariši! Zdaj pa zapojmo!
O stari naj pravdi grmi
iz grl tisočerih popevka,
tlačane naj vse prebudi!«

»HUDIČEVA PRAVICA«

In prišli k nam so komisarji,
iz Gradca nemškega pisarji
na črni štatemberški grad.
In tisto lepo jutro majsko
pod starodavno lipo grajsko
so dali kmete nas pozvat.

In šli smo . . . Kaj pa smo hoteli!
Ustavljati se nismo smeli . . .
Gnal nas vladarjev je ukaz!
In prišli smo na grad tlačani
in prišli z nami so župani . . .
Kaj novi nam pove razglas?

Pa rekli nemški so pisarji
pa rekli so nam komisarji:
»To piše vam deželni knez:
,Pokaj se puntate, tlačani?
Ne veste mar, da ste kristjani?
Nič ne bojite se nebes?

Spoštujte Tahija graščaka!
Izkazal se mi je junaka
v krvavih bojih še vsekdar!
Saj ni bil vam nikdar krivičen!
Obeta mi, da bo pravičen
poslej vam, dober gospodar!

Ima srcé pošteno, blago!
Krvi poslednjo svojo srago,
vem, da za vas bi kmete dal!
Ni vas odiral niti skubil,
ko oče vas bo Tahi ljubil
in branil vas ko dosihmal!

Zato mu bódite pokorni!
Nič več ne bódite uporni!
Tako velevam, hočem jaz!
Proč vrzite vso svojo zlobo,
prisézite mu vsi zvestobo!
To moj vladarski je ukaz . . . '«

Hoho! Kako je završelo!
Kako med nami zahrumelo!
Nastal peklenski je vihar.
Ni mogel komisar več brati . . .
»Ne, tega ne!« Vsi kmetje hkrati
smo vpili . . . »Tega ne nikdar!

Ne maramo mu ne priseči!
Ta Tahi je trinog največji!
In on naj bo spet naš gospod?!
Domovja zapustimo raje
pa gremo v daljne tuje kraje
z družinami takoj odtod!«

Odmevalo je po dvorišču . . .
Še stara lipa se je vrišču
nad nami čudila zeló . . .
Zeleno listje je šumelo.
Da čuti z nami, se nam zdelo
je res, častito to drevo.

Polegel se za hip vihar je.
In čital graški komisar je,
ko purman jezen nam je bral:
»A kdor se bo med vami puntal,
sosede bo k uporu šuntal,
ta rabeljnu bo glavo dal!«

Prisézite . . . !« In ta trenutek
za nas bil strašen je občutek:
Med nami Tahi stal je sam!
Vrag ve, kdaj tiho in boječe
pred kmete svoje je kričeče
ko duh približal bil se nam!

»Prisézite zdaj vsi po redi
gospodu Tahiju! Vsak vedi,
da vaš upor je zdaj zaman . . . !«
Kričáli so na nas pisarji
iz Gradca nemški komisarji . . .
Gorjé, slovenski ti tlačan!

Za kmetom kmet s potrto glavo
že sega mu v rokó krvavo
trinogu . . . Lipa šelestí . . .
»Hudičeva je to pravica,
kar knežja piše nam desnica!«
tlačan tlačanu govori.

PESEM ŠTATENBERŠKIH KMETOV

Le vkup, le vkup, le vkup, trpini!
Sekire, kôse, krampe v dlan!
A kdor ni z nami, ta pogini!
Napočil je krvavi dan!
Za nas nikjer ni več pravice!

Trinog brez srca je graščak.
Ko zajce, jazbece, lisice
tlačane sme loviti vsak.

Beseda moška, kmetom dana,
sme prelomiti se vsekdar.
Kdo zagovarjal bi tlačana?!
Komu na svetu mi smo mar!

Še knez deželni nas ne brani,
postavil se je proti nam;
na naših je tiranov strani,
a nas tlačanov ga je sram!

Do grla siti smo krivice!
Kje stara pravda je sedaj?
Orožje v žuljave desnice!
Zdaj svet pred nami trepetàj!

Poslušajte, ravnine, griči,
kar kmetje pojemo nocoj!
Zdaj čujte, valpeti, biriči:
za staro pravdo gremo v boj!

Naprej, naprej k zeleni Savi
nocoj odrinemo še mi!
Tam Gubec, kmečki kralj naš pravi,
graščakom pušča modro kri!

Prisegamo pred živim bogom
vsem zatiralcem svojim črt!
Več ne tlačanimo trinogom!
Na boj! Na zmago ali v smrt!

Jože Koropec

ANTON AŠKERC IN ŠTATENBERG

Razprava Antona Kaspretja *Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabrijela*, ki je izšla v šestem letniku Časopisa za zgodovino in narodopisje leta 1909, je nagnila Antona Aškercja, da se je ob zatonu življenjskih moči še enkrat posvetil opevanju hrvaško-slovenskega kmečkega upora iz let 1572 in 1573. V *Pesnitvah* je izšel 1910 na zadnjih straneh 243—268 ciklus sedmih pesmi o Tahiju na Štatenbergu.

V pesmih se prepleta težnja po zgodovinski resnici s pesnikovo svobodno domišljjsko ustvarjalnostjo. Umetnikova svoboda je krstila brhko mladenko za Zorkovo, Jurkovo rejenko za Alenko in Jurkovičevo hčer za Anko, njihove zgodbe pa so v jedru zgodovinsko zveste. Pri mučenju Lovrenca Koprive je Aškerc popestril čas in kraj dogajanja le z večernicami, krčmami in trobentami v trgu Makolah, vse drugo je povzel po zgodovinarjevi razpravi. V pesmi *Maščevanje* si je pesnik izmislil požig pristave, Tahijevo navzočnost in število upornikov. V njej je sledil zgrešeni Kaspretovi domnevi, da je upornike vodil Lovrenc Kopriva, pristavo pa je na osnovi ogleda pravilno oddalжил za streljaj od gradu. Lipo v *Hudičevi pravici* si je izmislil že zgodovinar in Aškerc se ji ni mogel izogniti. Se je pa prav pri tej pesmi umetnik Aškerc zavestno oddalжил od znanstvenika Kaspretja, ko je prepozno zgodovinsko spoznanje podložnikov iz leta 1579 — »Hudičeva je to pravica, / kar knežja piše nam desnica!« — presadil v čas med osvojitvijo štatenberškega gradu (junij 1572) in Gubčevim uporom (februar 1573) in na osnovi tega kot razumljivo posledico spoznanja napotil Štatenberžane, zopet sledeč napačni Kaspretovi trditvi, na pomoč hrvaško-slovenski kmečki vojski: »Naprej, naprej k zeleni Savi!«

Jože Koropec

ŠTATENBERG
IN
KMEČKI UPOR

Haloze so pritegnile ljudi že prav zgodaj. Arheolog more postreči s haloškimi najdbami od mlajše kamene dobe naprej. Slovenci »so Haloze, kaže se, sorazmerno zgodaj in dokaj intenzivno naselili.«¹ Konec 10. stoletja so vzpostavili Nemci mejo med svojim cesarstvom oziroma njegovo Podravsko krajino in hrvatsko kraljevino na Maclju. Po zatonu 11. stoletja so morali nemški cesar, podravski krajišnik in krški škof z vnemo urediti obrambo tudi proti novemu neprijetnemu sosedu onkraj Sotle in Maclja, proti ogrskemu kralju. Krško zemljo je na severu zavaroval Rogatec (1130), svet Podravske krajine oziroma njej sledeče Štajerske pa Štatenberg.

Ortolf, posestnik (1190) krške Planine,² je omožil pred 1213 svojo hčer Herad s Friderikom Ptujskim. Leta 1241 je bila že mrtva. Takrat je Friderik nameraval izročiti stiškemu samostanu posesti pri Štatenbergu (Staetenburch), ki so bile prej last njegove žene in verjetno dota njene matere.³ Leta 1251 je nastopal kot naslednik Planinskih že Henrik Ostrovrhar in izročil svoje dohodke 20 mark (vrednosti dveh kmetij) pri Štatenbergu krškemu škofu, jih pa užival kot krški fevd naprej. Isto je napravil ob tej priliki tudi Friderik Ptujski z enakim svojim dohodkom pri bližnjih Poljčanah.⁴

Pred 1263 je imel Štatenberg v posesti krški vazal Rogaški. Njegova hči se je tega leta odpovedala svojemu štatenberškemu deležu v korist brata in drugih sorodnikov. Rogaške je nasledil po 1299 sorodnik Henrik Viltuški. Njegova sinova Ulrik in Henrik, ki sta imela v lasti tudi konjiško gospodstvo, sta kupila 1314 od Alrama II. Bistriškega njegov podedovani delež štatenberškega gospodstva. Od njunih dedičev si je 1352 obdržal štatenberško gospodstvo Henrik. Leta 1385 je dedoval gospodstvo Hugo VII. Devinski, 1399 pa Rajnpreht Walsee. Walseeje, ki so pridobili za gospodstvo deželno sodstvo 1434, so nasledili po 1451 Celjski, te pa po petih letih Friderik Habsburžan.⁵

Albreht II. Bistriški, vnuk Alrama II., je razpolagal 1428 med drugim tudi z deželnoknežjo fevdno predivno desetino pri Štatenbergu in na Graslovih (Grelis) zemljah (okoli Poljčan). Od 1441 do časa pred 1462 so to desetino uživali Safnerji, dediči Bistriških.⁶

Cesar Friderik Habsburžan je že po dveh letih (1458) prodal štatenberško gospodstvo Štefanu Prueschenku, ki se je pozneje imenoval tudi grof Hardeški. Kot prejšnji in kasnejši gospodarji so bili tudi Prueschenki zelo bogati, Šta-

¹ Milko Kos, Haloze po ptujskih urbarjih, ZČ XIV, 1960, 187

² Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev IV, 1915, št. 99

³ Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev V, 1928 (Kos), št. 212, 757

⁴ Zahn, Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark III, 1903, 163

⁵ Kos, št. 873

Josef Andr. Janisch, Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark III, 1885, 959—960

Avguštin Stegenšek, Konjiška dekanija, 1909, 64

Hans Pirchegger, Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gültlen, Städte und Märkte, 1962 (Pirchegger), 135, 140

⁶ Albert Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark VII, 1864, 198

Jože Koropec, Srednjeveška gromberška gosposčina, ZČ XXIII, 1969, 275—276

tenberg je bil le eno njihovih gospostev, tudi so imeli v posesti ta grad prav tako kot njihovi predniki in nasledniki le kratko dobo. Štefan je kupil za svoje novo gospostvo 1460 od Leutolda Stubenberga, dediča Ptujskih, vasi Laporje in Vrhlogo z dvema tretjinama vinske in žitne desetine okoli svojega gradu in v črešnjevski župniji — Črešnjevce je postal že pred tem enkrat v zadnjih sto letih štatemberški — za 600 zlatnikov, 1464 pa še poleg treh krških fevdnih kmetij pri Lindeku tele krške fevde.⁷

kraj	število kmetij	
Cerovec Zyrobez	1	
Brecljevo Brezcel	1,5	
Draganja Drosendorff	2	
Zgornje Belo Ober Velach	4	
Spodnje Belo Nider Velach	2,5	
Laše Latschach	6	mlyn
Podplat Underm Plat	2	
Gabrnik Nider Gabrekh	1	
Gabrovec Gabrawecz	2	
Jeršovec Jelschowecz bey dem heiligen Krewcz	1	
Ločnec Laczendorff	3	
Dol im Tall	1,5	
Svino in der Swyn	5	
am Perg ob der Maut	2	
Stara vas Altendorff an der Traan	3	
Ljubečno Lubiczendorff	2	
Zgornje Ljubečno am Perg ob Lubiczendorff	1,5	
Ličenca in der Lytschnicz bey Altendorff	2	
Jelševec Gelschabecz	3	
Lemberg zu Lemburg im Marktl		domec
Beli potok im Weyssepach ob Lemburg		dva dela gornin
Nova vas bey Lemburg zu Newdorff		desetina
Loče an der Tren Latschach		gornina
Kostrivnica zu Kastrewnicz		gornina

Štefanov naslednik Sigmund je 1467 pritiskal na studeniški samostan, od 1473 pa nastopal kot solastnik gospostva z bratom Henrikom. Leta 1477 je padel Štatenberg v roke Turkom, Henrik Prueschenk in njegov upravnik Viljem sta morala v turško ujetništvo. Ko so plačali zanj nad 4000 zlatnikov odkupnine, sta se lahko 1483 vrnila. Viljem je bil upravnik še 1489. Leta 1485 sta Prueschenka pridobila za gospostvo Grasslov stolp v Slovenski Bistrici z vsemi posestmi in fevdi, deželnoknežjimi in salzburškimi. Predivno desetino okoli Štatenberga in po Graslovih zemljah je v tem času (1478, 1494) jemal v fevd Viljem Turjaški, dedič Safnerjev.⁸

⁷ Krška fevdna knjiga, I 248 — prepis dr. Pavla Blaznika

Pirchegger, 135, 136

(Franz) Ilwof, Sigmund von Prueschenk, MHVS XIII, 1864 (Ilwof), 192—193

⁸ Albert Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark VIII, 1867, 47

Albert Starzer, Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421—1546, BKSGQ 32, 1902 (Starzer), 175—176

Rudolf Egger, Die Reisetagebücher des Paolo Santonino, 1947, 144

Pirchegger, 136, 146

Jože Koropec, Slovenjebistriški svet v XIV. in XV. stoletju, Kronika XIII., 1965, 157, 162

Prava zakladnica za zgodovino gospostva je urbar, ki so ga napisali 1490. Njegovo osnovno predstavo naj opravi razpredelnica.

Kraj	Kmetije				Pravda novč.	Pšen.	Rž	Oves	Brez žit.
	cele	pol.	Ostalo	Davek					
Makole dorf Magsaw bei sand andre	11		3 domci 2 mlina		40	6	škaf. (do Glob.)	2	3
Stranske Makole Ennhalb Magsaw	11	4					podobno kot Makole		4
Pečke Petschken	5	4			43		podobno kot Makole		2
Jelovec Geloblach	6		mlin		27	3	3	6	4
Globoko Globockenhenn	7	2	mlin				podobno kot Globoko		1
Modraže Nysodras	6				42				2
Jelševec	5								
Jermanje am Jareneymo	1						podobno kot Jelovec		
Rosovec Rosnick	1						podobno kot Jelovec		
Na Fajsovem Am fews	3		pušča				podobno kot Jelovec		
Zager Sager	4		pušča				podobno kot Jelovec		
Na Rorovem Ror	2		pušča				podobno kot Jelovec		
Dole Duel	3		2 mlina				podobno kot Jelovec		
Variša vas Hainreichsdorf	5		mlin				podobno kot Jelovec		
Matanje Mathesdorf	7		stope				podobno kot Jelovec		
Novake Nobagken	8						podobno kot Globoko		6
Radislav Radislawtsch	1						podobno kot Jelovec		
Sele Am sele	3						podobno kot Jelovec		
Stegene	1		mlin ruta				podobno kot Jelovec		

Kraj	Kmetije				Pravda novc.	Pšen.	Rž	Oves	Brez žit.
	cele	pol.	Ostalo	Davek					
Krasno Crassing	10				pol: 45	podobno kot Jelovec		3	
Dedni vrh Dedemberg*	1				45	3 mernik.			
Stara vas	6				144				
Ljubečno	2		pušča						
Zgornje Ljubečno	1		vinograd		do				
Ličenca	1		2 pušči		270				
Zgornja Ložnica Ober Lasinitz	3				44	škaf. (do Vrh.)		3	1
Spodnja Ložnica Nider Lasinitz	8				48	3 1,5			6
Hrastovec Crastowetz	2		podobno		48	6 kot Zg. Lož.		6	
Crešnjevcev Ambt zu Chersbach	33		mlec mlec		90				
Vrhloga Obernaw	8	4	2 ruti	40	74			6	2
Laporje Lapriach	10	2			122	3 3			
Ptuj Pettaw	2		domec pušča		160				
Trnovec Ternobetz	4		pušča		53				
Spodnja Hajdina Nider Kauding	2				80				
Razvanje Raswei bey kotsch	2				240				
Cerovec	1				320	2 mernik.		2	
Brecljevo	2				62	(do Svina)			
Draganja	2				93	1		3	1
Zgornje Belo	7				62	1,5		1,5	
Spodnje Belo	2				180	podobno kot Drag.			
Laše	9		pušča mlec		32	3,5		1	
Podplat	1				32	1		1	
Spodnji Gabrnik	1				240				
Gabrnik	2				40	2		2	
Jeršovec	2				19	3		3	
Ločnec	4		pušča			podobno kot Jerš.			
Dol	4				120				
Svino	7				98	3		3	
Am Perg ob oder Mautt	1		pušča		240				
Lemberg	4				220				
Gabrovec	3		domec klet		do 400				
Beli potok			2 pušči		120				
Polzela Helnstain	2		7 domcev 18 njiv 11 travn.		do 230				
Brezen Zu pirsch oder zw Pressha	6		pušča		400				
Pusti laz Postulas	15		5 domcev pušča		100				
Zgornja Bistrica Ober veistriz	4	1			170		škaf. 6		
Lukanja vas Wolchenstorf	3	1	domec		181		(do Luk. v.)		
Spodnja Polskava Nidern Pulzka	1		2 mlina		190	5		7,5	
			2 mlina		28	6	četrt.	10	
Kebelj Gibel	23		5 domcev 3 sirnice pušča		126	5	škaf. 8		14
Vrhole Verchoblach	4				160				
					do 180				
Prelož Prelosach	4		pušča		40				
					do 160				
Poljčane Poltschach	10		4 mlini 2 domca		12	2	četrt. 2		
Mala vas Klaindorf	4						(do Laž)		
Lušečka vas Luchsendorf	11				17	3	podobno kot Poljčane		3

*jugozahodno od Ane

Kraj	Kmetije				Pravda novč.	Pšen.	Rž	Oves	Brez žit.
	cele	pol.	Ostalo	Davek					
Laže Lasach	3		pušča		15	3		3	
Jernej Sandt Bartholomey	5		pušča		240				
Zupečja vas Saukendorf	4				16		10 škaf. 8 (do Lovrenca)		
Lovrenc Sandt Larentzen	3						2	14	
Puhl	5							10 veder mošta	
Klapentz	2				80				
					240				
Zgornji Bodrež Ober Wodras	3				32		mern. 2 (do Grob.)	2	
Spodnji Bodrež Unnder Wodras	4				32		1,5	1,5	
Pirch	1				50				
Mlače Mlatschach	13				35	3		3	
Grobelno dorf zu Grueb	11	1			32	3,5		3,5	
Sp. Jablane Gablarn Im feld	5	4	4 domci 2 mlina dvor		60	8	8 škaf. 8 (do Cirk.)		
Cirkovce Stauden zu unnser Lieben frawenn	12		13 pušč 3 posesti mlin		20		6	4	
			dvor 3 posesti 31 domcev 3 sirnice 82 pušč 3 rute 22 mlinov stope 18 njiv 11 travnikov vinograd						
	394	20							

Urbar je nastal v pisarni na osnovi raznih starejših zapisov. Stari alodialni posesti je dodajal nove v last pridobljene zemlje, še bolj pa deželno-knežje, krške in salzburske fevde. Štatenberškim lastnikom posestna sestava njihovega gospostva ni bila dovolj jasna, že se je pozabljal, kaj je bilo alodialnega in kaj fevdnega. Osnovno posestno jedro gospostva, obsegajočega sicer nad 450 podložnih družin v 77 naseljih, je bilo okrog gradu. Manjše strnjene celote pa so bile še pri Jablanah, Šmarju (»in Crain«), na Koblju in pri Kotljah, nekaj drobcev še tudi drugod. Nad 60 podložnih družin pri Kotljah je vezal na Štatenberg samo ta urbar. V resnici to ni bila štatenberška posest. Sicer nadroben in zanimiv prikaz o tem kraju je zašel v ta urbar samo zaradi tega, ker so Prueschenki pač bili tudi njegovi gospodarji. Zato obravnavo tega v tem okviru izpuščam.

Med podložnimi enotami so zdaleč prevladovali cele kmetije. Polovičnih kmetij in njim sorodnih domcev je bilo le za devetino. Le izjemoma je kdo imel v lasti več kot eno kmetijo, pušč je bilo komaj za petnajstino vseh posesti, le v Jablanah je bilo čisto drugače. Najtežja podložniška dajatev je bila nedvomno oddaja žit, vendar je ta bremenila le polovico družin. Zrno so merili s škafi (schaff, schaffl), kopleniki, četrti (viertel), merniki (mess) in mercami (massl). Osnovna računsko mera sta bila bistriški četrt in celjski četrt ali mernik, vsak po 118 litrov. Škafi so merili po 40 litrov, v Globokem in Jablanah po 30 litrov, v Zgornji Ložnici pa po 20 litrov. Koplenik je meril 30 litrov in merca 7,5 litrov. Denarna pravda ni bila visoka in tako tiste kmetije, ki niso oddajale žit, niso bile hudo obremenjene, saj so zahtevali od njih najbolj le denarja v vrednosti 1 do 5 četrtov ovs. Od vseh kmetij so pobirali še nekaj jajc, peradi, pogač, prediva in podobno, od večine še dodatno po 130 litrov ovs. Vsaka kmetija je bila zavezana opraviti na leto še dva dni tlake in plačati za tlako po 120 novčičev. Funt je imel 240 nov-

čičev oziroma 8 šilingov, marka pa 160 novčičev. Četrť (118 litrov) ovsa si kupil za 70 novčičev. Od domcev so pobirali le manjše denarne dajatve (12—24 novčičev) in majhne pravde v naturi. Pušče so uživale različne olajšave, odvisno od stopnje opustelosti. Za mline je bilo treba plačati največ po 12 novčičev, za sirnico 180 sirov. Vasi pri Dravinji so morale oskrbeti grad dodatno z 39 velikimi vozmi krme.

V štatemberškem gospostvu je bilo zelo dosti izrazito majhnih vinogradov. Ležali so v ugodnih legah v strnjenih površinah. Uredili in koristili so jih sogorniki ali mejaši, ljudje, ki so morali zato oddajati v grad nekaj mošta — gornino, kokoš, pogačo, lonec ovsa, novčič in podobno. Sogorniki so bili v veliki večini domači in bližnji sosedni podložniki, cerkveni, plemiški in mestni ljudje so iskali vinograde z boljšim vinom drugje.

Kraj	Sogorniki	Vedra
Kostrivnica	16	25
Loče	6	8
Stara vas	6	9
Laže	8	11
Polzela	9	20
Brezen	3	den.
Kleče Kletzach	31	37
Prihova Prichaw (k. o. Hrastovec)	15	19
Gradiš Gradischperg (k. o. Dežno)	9	12
Vrhole	19	18
Jasternik Jastroblach	18	18
Vrbe Verbenperg (k. o. Dežno)	20	23
	Schlaustein	5
Jelovec	18	18
Matanje	13	14
Zager	4	5
Variška vas	3	7
Dol	6	9
	Pradinck	3
Pusti laz	5	denar
Sodrež Swodras	6	4
	Puhel	3
Lovrenc	16	v den. po 8 novč.
Poljčane	35	47
Grobelno	Krayn	11
Cirkovce	1	v den.
	264	328
	25	denar
Sladki breg		poldrugi sod

Vedro je merilo blizu 19 litrov, le v Polzeli 13 litrov, sod pa 1050 litrov. Gornino na Sladkem bregu so imeli v najemu gospodarji gromberškega gradu. Grajski dominikalni vinogradi so prinesli na leto 11 sodov vina.

Štatemberški grad je prejemal tudi različno desetino. Na račun prosene desetine se je nabralo nad 40 četrtov prosa iz krajev Drumlažno (Dormlas), Farovca (An der Pfaffin), Makol, Ložnic, Jelovca, Matanja, Jermanja, Fajsovega, Dola, Rosovca, Variše vasi, Lešja, Glivna, Dežna, obeh Bodrežev, Zagerja in Rorovega po 30 ali 60 litrov od družine. Pri Lembergu je užival Štatenberg v Novi vasi na račun dveh tretjin desetine od sedmih hiš po

30 litrov prosa in po 23 novčičev od vsake. V črešnjevski župniji so napolnili z dvema tretjinama vinske desetine štiri sode, z enakim deležem žitne desetine 30 četrto. Na Sladkem bregu je naneslo pol vinske desetine tri sode, drugi pol so dobivali gromberški Klehi. Za desetino, dano v najem pri Keblju, so sprejeli v grad ogrski zlatnik. Sredi 16. stoletja so pobirali še dve tretjini žitne desetine pri Lovrencu.

Od ribolova pri Črešnjevcu so pričakovali 1490 v gradu 6 posod rib, 1000 rakov in 360 novčičev, pri Laporju 6 posod rib, 600 rakov in 70 novčičev, pri Sp. Jablanah 10 posod rib, 600 rakov in 70 novčičev, po Ložnici v dolžini ene milje dohodek 12 ogrskih zlatnikov, po Dravinji prav tako v dolžini ene milje ulov za 8 ogrskih zlatov, od dveh velikih ribnikov na Dolgi gori rib za 24 funtov, z dohodkom od ribolova po Oplotnici pri Keblju pa niso računali. Lov na rake je bil zelo v navadi.

Skupno bi se naj zbrali v gradu naslednji dohodki: blizu 286 funtov, 7 sodov vinske desetine, 11 sodov gornine, 11 sodov pridelka v dominikalnih vinogradih, 386 četrtov pšenice, 124 četrto rži, 681 četrto ovs, 35 četrto prosa, poltretji četrto boba, nekaj zdroba, 3 jagnjeta, 6 kozličev, 5 zajcev, 715 kopunov, 683 kur, 118 večjih sirov, 322 manjših sirov od sirnic, 247,5 čehulj prediva, 425 pogač, 3310 jajc, 39 vozov krme, 230 kolov in od obeh ribnikov 24 funtov. V trgovinskem prometu je bilo treba oceniti sod vina z 10 ogrskimi zlati, četrto pšenice z 1 ogrskim zlatnikom in četrto ovs s 70 novčiči. V resnici so se dohodki skrčili za 80 funtov zaradi turških in ogrskih pustošenj. Dohodkov od pristave, novega dominikalnega vinograda nasproti gradu, od gozdov, od planine na Keblju in od sodstva niso ugotovili. Poudarili pa so v urbarju, da so sedanja lastnika in njun oče vgradili v čisto obnovljene zgradbe 6000 funtov.

Podložniki so bili razen redkih izjem na Keblju povsod v gospostvu Slovenci. O tem pričajo imena in že tudi prvi priimki. Med prevladujočimi krščanskimi imeni, zapisanimi pogosto v slovenski obliki (na primer Jarne, Juri, Janso, Marinko), srečujemo izrazita ljudska imena, kot so: Borut, Bračič, Brate, Bratec, Bratina, Černe, Černogoj, Čeruba, Drusan, Gelen, Lube, Majcen, Sinko, Sune, Svetovan. Pri priimkih najdemo pogosto njihove začetne oblike, na primer: Jori Janša sin, Gregorič, Gregor pri potoku, Jakob Mežnar, Juri Krajnc, Hudi Juri, pa tudi že prave priimke, kot Gregor Oblak, Gregor Zdravje, Majcen Kotnik. Med domačine so prihajali prvi priseljenci, tako Kebeljčan in Krajnc v Makole, Kebeljčan na Vrhlogo, Unger v Črešnjevce, Pernerl in nekaj Nemcev na Kebelj, Turk na Vrhole, Turk in Metlikar v Sp. Jablane, Grabat k Lovrencu. Povsod so živeli med podložniki njihovi župani. Županovanje ni bilo dosmrtno, ob prejšnjem županu je živel njegov naslednik. Dobri župani so prejeli priimek župan, znali pa so sosedje že takrat koga imenovati tudi za Kralja in Papeža.

Po začetnih priimkih opravičeno sodeč, so se nekateri kmetje posvečali obrtem in posebnim nalogam tako:

Šuster — čevljar: Makole, Stranske Makole, Jelovec, Globoko, Jelševce, Na Fajsovem, Matanje, Novake, Vrhloga, Prelož, Lušečka vas, Župečja vas, Krasno, Modraže, Studenice, Rosovec;

Veber — tkalec: Brezen, Jelševce, Jeršovec, Makole, Pečke, Prelož, Zager, Studenice;

Šnajder — krojač: Novake, Prelože, Na Rorovem, Studenice;

Hafner — lončar: Globoko, Zgornje Belo;

Kolar — Wagner: Novake, Pusti laz;

Šmid — kovač: Sp. Jablane, Makole;

Cimerman — tesar: Jelovec;

Pinter — sodar: Mlače;

Vahter — stražar: Variša vas.

Končno je ta urbar še prvi vir za nekatere kraje in ledinska imena: Farovec (Pfafin), Kočno (Kotschen) pri Poljčanah, Laporska gora (Perg),

Pekel (Halln), Podboč (Patschendorf), Stari log (Lacken) pri Vrhlogi in Strmec (Stermetz) pri Ljubečnem.⁹

Sigmund Prueschenk je 1493 najprej obnovil nekdanje Graslove salzburške fevde (5 kmetij pri Lovrencu in 4 v Župečji vasi), nato pa še isto leto oddal štatemberško gospostvo vladarju, a ga že naslednje leto odkupil z bratom za 10.000 funtov. Ob tej priliki se prvič omenja, da je gospostvo opravljalo zaščito nad studeniškim samostanom. Leta 1502 je bil Sigmund že mrtev, edini lastnik gradu je postal Henrik, ki je še isto leto prodal gospostvo s taborom v Sp. Jablanah, toda brez pravice do zaščite nad studeniškim samostanom Janez Turjaškemu za 16.200 funtov. Janez, ki s podložniki leta 1515 verjetno ni imel težav, je 1521 združil z gospostvom staro deželno-knežjo fevdno predivno desetino. Leta 1524 je sprejel še nekdanje Safnerjeve, že 1485 na Štatenberg vezane deželnoknežje fevde v Lukanji vasi, Pustem laz, Spodnji Polskavi in na Sladkem bregu, vendar z zelo ponesrečeno formulacijo, kot da sprejema v fevd tudi grad s celotnim gospostvom. Na Sladkem bregu je bilo tokrat 37 sogornikov, ki so oddali na leto nad 30 veder gornine. Kmalu zatem (1529) sta očeta Janeza nasledila sina Volk Engelbert in Jurij. Septembra 1532 je bila na Štatenbergu protiturška vojaška opazovalnica. Turško prisotnost v deželi so izkoristili kmetje in napadali gospodo, gospostvo pa so oplenili tudi Turki. Na osnovi tega sta Turjaška dosegla začasno znižanje štatemberške davčne osnove za 140 funtov. Leta 1540 je že nastopal Volk Engelbert sam.¹⁰ Hvaležno dopolnilo k urbarju iz 1490 je imenjska cenitev 1542, ki bi naj pokazala novo davčno osnovo.

Kraj	Družine	Nepremičnine (cenilni funti)							Drobnica	skupaj				
		-5	-10	-15	-20	-25	25-	0						
Urad Makole	22	2	8	8	2	2	19	7	13	2	7,6	10	2	28
Pečke	9	1	4	3	1		15	4	3	2	6,3	3		9
Jelovec	5	2	1	1	1		13	3	1	1	6	2	2	26
Globoko	9	2	5	1	1		13	5	4		4,5	1		3
Modraže	6		2	4			16	3	2	1	7,3	3	2	28
Jermanje (s. z. od Ane)	3	2	1				9	2	1		6	1	1	16
Na Fajsovem (s. z. od Ane)	4		1	2	1		18	2	2		5,8	2	7	61
Zager (s. v. od Ane)	5		3	1	1		15	1	3	1	8,8	2	4	36
Na Rorovem (j. z. od Ane)	2		1		1		18	1	1		5,4	2	1	13
Dole (j. z. od Ane)	3			1	2		16	1	2		6			45
Variša vas	6		1	3	2		20	3	2	1	6,2	2	10	119
Matanje	7	1		2	2	2	16	6	1		3,9	8	2	43
Radislav (s. od Ane)	9		2	5		2	20	2	5	2	9,5	2	8	96
Novake	8		1	3	4		15	3	5		6,1	2	1	13
Krasno	10		4	6			11	2	4	4	4,4	4	2	29
Hrastovec	2			1	1		15		2		8		3	27
Stara vas	7		2	2	2	1	15	4	2	1	7,3	1	1	13
Ljubečno	4	1	1	1	1		11		4		4,2			
Zg. Ljubečno	2		1	1			12	1	1		2	1		4
Zg. Ložnica	3			2	1		14		3		4,7			
Sp. Ložnica	8		1	3	3	1	19	3	4	1	7,6	2		7
Pusti Laz	10	1	1	1	2	2	3	20	2	8	6,5		1	7

⁹ Urbar za gospostvo Statenberg, 1490, Avstrijski državni arhiv na Dunaju Robert Baravalle, Zur Geschichte der steirischen Masse I, ZHVS XXIX, 1935, 80

¹⁰ Deželnoknežji fevdni akti, Statenberg, Stajerski deželni arhiv v Gradcu (Sda)

Deželne davčne knjige, Turjaški 116, 155, 193, Sda

Die Auersperge in der Steiermark, Grazer Zeitung 1861, 58, 239

Ilwof, 193

Arthur Steinwenter, Suleiman II. vor Marburg 1532, Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Marburg, 1887, 26

Starzer, 176

Untersteiermark, 135, 136

Kraj	Družine	Nepremičnine (cenilni funti)					Dob. prejete	Svinje			Dob. prejete	Drobnica		skupaj		
		-5	-10	-15	-20	-25		25	0	-5		-10	10		-5	5
Zg. Bistrica	4		1	1	2		14	3	1		5,5	1		2		
Lukanja vas	7		2	1	3	1	16	2	5		6,3	1	1	18		
Sladki breg	1					1	21		1		6	1		10		
Sp. Polskava	1					1	25		1		8					
Crešnjevce	32		11	14	5	2	13	2	15	15	5,1					
Vrhloga	11		6	4		1	11	1	8	2	3,3					
Laporje	12			3	7	2	17	4	1	7	5	1		4		
Sp. Jablane	10		1	4	4	1	16	2	6	2	4					
Sikole	2				2		20		2		6,5					
Ptuj	2			2			15	2								
Razvanje	2		2				9			2	6,5					
Čirkovce	16		1	3		3	9	24	2	8	6	3,9	3	6	79	
Zupečja vas	4				1	2	1	23		4		3,2				
Lovrenc	7	1	3	1		2		12	3	4		2,3				
Gorice	6		3	3				11		5	1	4				
Klapnitz	3		1					14		3		3,3				
Trnovce	4		2	1	1			13	2	2		5				
Cerovec	1		1					10		1		3				
Brecljevo	2			2				13	1	1		2				
Draganja	2			1	1			17		2		4				
Zg. Belo	5		1	3		1		11		4	1	4,4				
Sp. Belo	2			1	1			14		2		4				
Laše	6			2	3	1		17		5	1	4,2				
Podplat	1					1		18			1	7	1		2	
Gabrnik	3				3			12	1	1	1	3				
Gabrovec	3		1	2				11	1	1	1	3				
Rain	2			2				12		2		3				
Bodrišna vas — Wodras	2		1	1				10		1	1	5	1		3	
Jeršovec	3				3			14		2	1	5,3				
Ločnec	2				2			13	1	1		1,5				
Dol	2					2		18		2		3				
Svino	5		2	2		1		13		4	1	4,4		1	6	
Maut	1			1				14	1							
Kebelj	28		6	10	6	6		15	6	19	2	1	2,9	10	19	257
Vrhole	4		2	2				12	1	2	1	4,3	1		4	
Prelož	3			2	1			14		1	1	1	6,9			
Brezen	4			2	2			16		2	2	5	2	3	32	
Polzela	7	1	1	2	3			13	3	4		2,1		2	16	
Poljčane	10	1	1	3	2	3		19	1	5	3	1	5,1	3	5	49
Mala vas	4	1	3					6	2	2		1,5	1		2	
Lušečka vas	11			6	5			15		9	2	4,5	3		12	
Laže	3			2	1			16		2	1	4,3				
Jernej	4	1		1	2			15		3	1	4,5	2		5	
Zg. Bodrež	4			1	1	2		18		1	2	1	8,3	1		2
Sp. Bodrež	3			2	1			14	2		1	2	1		2	
Mlače	12		1	5	5		1	16		9	3	5,4	1	3	3	
Grobelno	10			2	7	1		18	2	3	5	4,1	1		4	
	417	8	73	154	117	44	21	15	41	220	139	17	4,8	85	86	1155
Osebenjki	75									7	1			5	3	34

Kraj	Družine	Kočarji	Kmeti		Konji			skupaj	Govedo				poprečje
			sr.	vel.	1	2	3		0	-5	-10	-15	
Urad Makole	22	1	15	6	6	5	16		6	14	2	7,3	
Pečke	9		8	1	6	3	12		7	2		4,1	
Jelovec	5	1	3	1	3		3		3	1	1	5	
Globoko	9		8	1	7	1	9		7	2		4,5	
Modraže	6		4	2	3	3	9		2	4		5,5	
Jermanje	3	1	2			1	2		2	1		6	
Na Fajsovem	4		3	1	1	1	3		1	3		6,5	
Zager	5		5		2		2		2	3		6,2	
Na Rorovem	2		1	1	2		2			1	1	10,5	
Dole	3	1	2		2		2	1	2			3,3	
Variša vas	6		5	1	2		2		4	2		5,9	
Matanje	7		7		2		2		5	2		4,7	
Radislav	9		7	2	4	2	8		3	5	1	6,8	
Novake	8		6	2	6	1	8		3	5		6,1	
Krasno	10	1	8	1	4	2	8		8	2		4,1	
Hrastovec	2		1	1	1	1	3		1		1	8	
Stara vas	7		6	1	5	2	9		3	3	1	6,3	
Ljubečno	4	1	3			3	6		3	1		4,2	
Zg. Ljubečno	2		2				2		1	1		5,5	
Zg. Ložnica	3		3		1	1	3		3			4,7	
Sp. Ložnica	8	1	5	2	4	3	10		6	1	1	5,2	
Pusti laz	10		5	5	4	4	1	15	2	6	2	8,3	
Zg. Bistrica	4	1	3		4		4		2	2		5,2	
Lukanja vas	7		3	4	1	2	2	11	2	2	3	8,6	
Sladki breg	1			1		1		7					
Sp. Polskava	1		1		1		1		1			4	
Črešnjevce	32	2	19	11	12	14	40		12	18	2	6,6	
Vrhloga	11	3	6	2	5	1	7		8	3		4,8	
Laporje	12	2	7	3	4	6	16	1	4	5	2	5,6	
Sp. Jablane	10	1	7	2	3	4	1	14	1	5	2	6,3	
Šikole	2		2			2		4			2	8	
Ptuj	2		2				1	3		1	1	4,2	
Razvanje	2		1	1	2			2		1	1	5,5	
Čirkovce	16	1	8	7	5	4	4	25	1	5	6	4	8,2
Zupečja vas	4		2	2	3	1		5		1	3		7
Lovrenc	7	2	4	1	1	1		3	2	3	2		4,3
Gorice	6	2	4		3			3		4	2		4,5
Klapnitz	3		1	2	1	1		3		1	1	1	7,7
Trnovec	4		3	1	1	2		5		2	2		5,8
Cerovec	1		1							1			4
Brecljevo	2		2		1			1		2			4,5
Draganja	2		1	1		1		2		2			4
Zg. Belo	5		3	2	4			4		2	2	1	9,4
Sp. Belo	2		2		1			1		2			4
Laše	6		4	2	4	1		7		3		3	8
Podplat	1		1		1			1			1		10
Gabrnik	3		2	1	1			1		1	2		6,3
Gabrovec	3	1	2		1			1	1		2		4,3
Rain	2	1	1						1	1			1,5
Bodrišna vas	2		1	1	2			2		1	1		5,5
Jeršovec	3	1	1	1	1			1		2	1		6,3
Ločnec	2		2		1			1		1	1		6
Dol	2		2		2			2		1	1		7,5
Svino	5		4	1		1		2		2	2	1	7
Maut	1		1							1			5
Kebelej	28	1	21	6						14	12	2	6,2
Vrhole	4		3	1	3	1		5		2	2		6,3
Prelož	3		2	1	3			3		2	1		4,7
Brezen	4		4		1			1		1	3		6,8

Kraj	Družine	Kočarji	Kmeti		Konji			skupaj	Govedo				poprečje
			sr.	vel.	1	2	3		0	—5	—10	—15	
Polzela	7	1	5	1	4	1		6	1	4	2		4,6
Poljčane	10	1	4	5	3	3	3	18		4	4	2	8,8
Mala vas	4	2	2		2			2	2	1	1		2,3
Lušečka vas	11	1	7	3	4	3	3	19	1	8	2		3,5
Laže	3		3		1	2		5		2	1		4,7
Jernej	4		4		3			3		3	1		5,3
Zg. Bodrež	4		3	1	2	1		4		1	2	1	7,8
Sp. Bodrež	3	1	1	1	1			1	1	1	1		4
Mlače	12		8	4	3	4	2	17		5	7		5,9
Grobelno	10		6	4	3	2	4	19		3	6	1	6,7
	417	31	285	101	163	91	22	411	13	199	170	35	6
Osebenjki	75									11			

V gospodstvu je bilo nekaj manj družin, le 417. Zaradi vojnih grozot med 1490 in 1532 se je prebivalstvo precej zredčilo in izgub še ni bilo moč povsem nadomestiti. Zlasti v Pusti laz ni uspevalo privabiti novih ljudi. Sicer je Turjaški rad naseljeval na gospodstvo prišleke, tako Krajnca v Pečke, Sp. Ložnico, k Ptuju, v Polzelo, Hočevarja k Lovrencu, Bezjaka v Pusti laz, 10 Hrvatov v Črešnjevce, 6 v Cirkovce in 1 na Vrhole.

V imenjskem popisu ni omenjenih nekaj manjših naselij, njihove družine so popisali kar s sosednimi kraji. Ni pa gospodstvo imelo več družin v Hajdini, zato pa na novo v Šikolah. Kočarskega prebivalstva je bilo le 7 %, veliko-kmečkega 24 %, ostalo pa so bili srednji kmetje. Pri vsaki peti družini so imeli po 1 osebenjka — hlapca ali deklo. Nekaj osebenjkov je imelo svojo družino, ti so živeli kot gostači na kakšni kmetiji ali pa so bili najemniki pri vinogradih ali v kakšni koči, ki jo je imel v lasti kmet blizu svoje hiše. Slednji osebenjki so bili pogosto obrtniki ali kaj podobnega: 1 kolar, 2 kovača (1 v Mlačah), 2 tesarja, 3 godci, 3 krojači, 3 lončarji, 4 čevljarji. Seveda pa srečujemo še vedno poleg osebenjkov obrtnikov na novo še druge obrtnike na podeželju, najbolj med kočarji:

Cimerman: Novake,

Kolar: Sp. Ložnica,

Ledrer — usnjak: Makole,

Pinter: Novake,

Šuster: Laporje,

Flajšaker — mesar: Jelovec, Mlače,

Šmid: Laporje, Poljčane,

Veber: Cirkovce, Globoko, Hrastovec, Kleče, Laže, Vrhloga,

Hafner: Makole, Mlače, Ljubečno, Pečke, Sp. Ložnica, Stara vas, Vrhloga,

Šnajder: Črešnjevce, Jeršovec, Krasno, Makole, Poljčane, Pusti laz, Variša vas.

Z izjemo kebeljskega pohorskega sveta so štatemberški podložniki povsod radi gojili konje, zlasti ob prometnih poteh v Poljčanah, Lušečki vasi in Grobelnem. Skoraj vse podložne družine so se posvečale govedoreji. Izračunano poprečje govedi na družino je 6 glav, zelo nizko v Mali vasi (2,3), Variši vasi (3,3) in Lušečki vasi (3,5). Izračunano poprečje svinj je le 4,8, drobnico, bolj kože kot ovce, pa je gojila le šestina podložnih družin, večina približno okrog 7 glav, mnogo več pa okoli gradu in na Keblju, na slednjem bolj ovce.

Število gorninskih vinogradov je med 1490 in 1542 narastlo. Pri Poljčanah se je pojavilo 20 novih sogornikov, na Sladkem bregu 18, pri Grobelnem 16, Jasterniku 9, Matanju 6, čisto na novo pa pri Laporju 9. Okrog 20 vinogradov navaja popis kot sestavne dele kmetij in jih ne vključuje v gorninski seznam. Pri gorninskih vinogradih so bile zelo pogosto kleti in njivice.

	Sogorniki	Cenilni funti za vinograde									poprečje
		-5	-10	-15	-20	-25	-30	-35	-40	-45	
Poljčane	55	8	17	13	13	3	1				12
Grobelno — Bodrež	27	1	11	9	2	4					12
Vrhole	19		2	9	7		1				15
Vrholje — Verhowlach untern Gibl	7		4	3							11
Laporje	9	2	4	3							8
Gradišče	9		2	6	1						12
Jasternik	27	2	7	8	6	2	1	1			14
Kleče	41	8	7	17	8			1			12
Prihova	10	1	4	4	1						10
Sladki breg	55	14	24	7	7	1		1	1		10
Lovrenc	17	4	10	3							7
Verbena	22	3	12	3	3	1					10
Slaus	4			1	2		1				19
Jelovec	20	2	8	3	4	1			1	1	15
Viniše Weinberg (j. v. od Ane)	7	7									2
Variša vas	3		3								7
Dole	9	3	6								7
Matanje	19	3	9	5	2						10
Kostrivnica — Čačja vas	3	1	1	1							9
Gabrnik — Drevenik	14	3	2	4	5						12
Laše	5	4	1								4
Svetnica	6	1	3	2							10
Polzela	3			2			1				17
Brezen	3	1	2								6
Sodrež	9	1	5	3							9
	403	69	144	106	61	12	5	3	2	1	11

Imenje podložnikov je dalo 202 imenjska funta davčne osnove (nepremičnine 109, živina 93), gorninski vinogradi 75 funtov, grad 10, pristava 1, dvor v Jablanah 0,5, ribniki 2, gozdovi 1, deželsko sodstvo in lov 1 ter dominikalni vinogradi 1,2 imenjskega funta. Če k temu dodamo še četrt prve davčne osnove iz leta 1495, dobimo celotno novo davčno osnovo. Imenjski funt je bil pri dominikalni posesti stotinka, pri podložni živini 1,4 %, pri ostalem pa šestdesetinka (1,7 %) cenilnega funta, ta pa je bil zopet zaradi uradne nizke cenilne tarife mnogo pod resničnim funtom ali goldinarjem.

Ker so na Štajerskem nasprotovali novo izračunanim davčnim osnovam, so se tega dela lotili znova, vendar z drugimi izhodišči. S Štatenberga so napovedali v skladu z novimi predpisi 1544 naslednje dohodke: blizu 300 goldinarjev, 40 goldinarjev za desetino, 9 goldinarjev za gornino, 150 goldinarjev od dominikalnih vinogradov, 7 goldinarjev od 2 ribnikov, 798 korcev (korec je meril okoli 40 litrov) pšenice, 253 rži, 198 prosa, 1891 ovs, 10 ajde, 9 boba in pol korca zdroba, 587 kopunov, 594 kur, 2871 jajc, 38 desk, 300 pogač, 53 vozov krme, 200 kolov, 12 funtnih sirov, 1 ovco, 2 jagnjeti, 1 kozlička, 203 čehulje (3 čehulje so bile težke 1 funt = okoli pol kile) prediva, 460 veder gorninskega mošta, 40 korcev gorninskega ovs, 33 gorninskih kur, 23 gorninskih kopunov, 24 gorninskih pogač, 180 korcev desetinske pšenice, 130 rži in 30 korcev desetinskega ovs ter 210 veder desetinskega vina. Opažamo znaten preliv drobnih naravnih dajatev v denarne, premik od dajanja pšenice v večje obveznosti v rži in prosu, višjo obveznost v krmi in prvi pojav ajde.¹¹

Poleg podobnih novosti razberemo iz urbarja, ki je nastal leta 1545, in iz 10 let mlajšega urbarja še več, (podatek o urbarju 1575 je zmoten) čeravno prvi od teh dveh urbarjev ni zajel gorninskih vinogradov. Turjaški so v prvi polovici

¹¹ Imenjski cenitvi 1542 in 1544, III/19, Sda

16. stoletja večali pri gradu in jablanski pristavi dominikalno posest, najbolj na račun najbližjih podložnikov. Podložniki so s krčenjem ustvarjali novine in zanje so morali dati v grad denarno dajatev. Z rigolanjem so množično ustvarjali nove majhne vinograde, leta 1555 je bilo vseh že nad 500, čeravno so opustili vinograde pri Polzeli in Vitanju ter prodali vinograde pri Ptujju. Najbolj so nastajali novi vinogradi pri Jelovcu, na Sladkem bregu, pri Poljčanah, pri Gabrniku in Jasterniku. Število dominikalnih vinogradov je tudi narastlo na devet: 3 pri Slovenski Bistrici, 1 v Kovači vasi, 2 na Jasterniku, 1 pri Poljčanah, 1 pri gradu, 1 pri pristavi. Se vedno so se javljali ljudje z obrtnimi priimki v novih krajih:

Hafner: Poljčane,

Ledrer: Novake,

Cimerman: Pečke, Poljčane,

Šmid: Kočno, Vrhole,

Veber: Črešnjevce, Kočno, Spodnji Bodrež,

Šuster: Ljubečno, Mala vas, Pusti laz, Sp. Ložnica,

Šnajder: Jelovec, Laporje, Ljubečno, Lušečka vas, Mlače, Zg. Bistrica.

Prvič zvmemo 1545 tudi za mline v Jelševcu, Novakah in Radislavu ter za statve v Sdegnem.

V Novakah in Spodnji Ložnici so se otresli žitnih dajatev. Župani so uživali kmetije za službovanje. Hrvati so poseljevali Pusti laz, v Sp. Jablanah se je pojavil Cigan, pri Grobelnem je nastal zaselek Završe (Gupf). Na Koblju je tekla žaga. Za 2 ogrska zlata je bilo treba odšteti 3 goldinarje. Tudi se v obeh urbarjih omenjata sadovnjaka v Polzeli in Poljčanah, kar pomeni edino sled sadja v vsej štatemberški preteklosti do konca 16. stoletja.

Sredi 16. stoletja je mlet za grad zidan mlin v Makolah. Pristave so bile štiri: pri gradu, v Radislavu, v Poljčanah in Sp. Jablanah, dominikalnih travnikov je bilo enajst: pod gradom v Jelovcu ob cesti, v Šegi, Makolah ob Dravinji, Laporju, Lukanji vasi in po trije pri Lovrencu in na Koblju, gozdov pa osem: na Boču, pri Črešnjevcu, Laporju, pri Ložnici, Ponevnik, pri Jablanah, Rogatecu in na Pohorju. Grajski ljudje so smeli ribariti v dveh majhnih ribnikih pri gradu ter v že omenjenih vodah, loviti pa po vsem štatemberškem ozemlju. Na gradu se je sodilo vsem podložnikom in še ljudem iz Čadramske vasi (Cadermle). Po stari navadi je bilo tlake še vedno v delu po dva dni na družino, za drugo tlako pa je grad sprejel nad 90 goldinarjev.

Turjaški so si do srede 16. stoletja še lastili pravico do zaščite nad studeniškimi samostanom in na ta račun zahtevali od vsake samostanske podložniške družine po 2 škafa ovsa in 2 novčiča. Pri Lovrencu so za štatemberško gospostvo dokupili 4 podložnike od župnika, odprodali drobce v Razvanju, Spodnji Polskavi in Dolu, 1550 posesti onstran Drave in 1553 dve deželnoknežji fevdni kmetiji pod Sladkim bregom.¹²

Leta 1556 je prodal Volk Engelbert Turjaški gospostvo Štatenberg (blizu 576 imenjskih funtov) tridesetletnemu ogrskemu velikašu Francu Tahiju za 25.000 goldinarjev. Kupec je ostal denar delno dolžan, delno pa si ga je sposodil, tako od velikaša Luke Sekelja 5000 goldinarjev in od Pavla Bohoriča, premožnega tržana na Ptujski gori, 400 ogrskih zlatnikov (700 goldinarjev), kateremu je varljivo obljubil za nagrado konja.¹³

Franc Tahi je izhajal iz ogrske velikaške družine, ki si je pridobila posest tudi v Slavoniji že v drugi polovici 15. stoletja. Njegov oče Ivan Tahi »je bil proti volji slavonskega plemstva v letih 1524—1525 celo hrvatsko-slavonsko-

¹² Urbar za gospostvo Statenberg, 1545, Statemberški arhiv, Sda
Urbar za gospostvo Statenberg 1555, Stvarni oddelek 104, Sda
Imenjska knjiga I, 146, Sda
Deželnoknežji fevdni akti, Statenberg, Sda

¹³ Deželne davčne knjige, Tahi, Sda

Gradivo za štatemberški upor, stvarni oddelek 63 (Gradivo), 363, 388, Sda
Anton Kaspret, Tiranstvo graščaka Frana Taha in njegovega sina Gabriela, ČZN 6, 1909 (Kaspret), 73, 74

Bogo Grafenauer, Kmečki upori na Slovenskem, 1962 (Grafenauer), 203—204

dalmatinski ban«. Leta 1528 je prodal Benečanom skupno z Bernardom Frankopanom kar 4000 volov. Ob očetovi smrti 1536 je bil Franc Tahí komaj deset let star. Zrastel je v vojaški službi, najbolj v bojih s Turki. Zgodaj je postal poveljnik Sigeta, pozneje pa Kaniže, vladarjev svetnik in »mojster cesarskih konjušnikov na Ogrskem«. Zaradi vojaških zaslug je imel močno zaslonbo na habsburškem dvoru ter se povezal z najuglednejšimi velikaškimi rodbinami na Hrvatskem. Po svoji ženi Jeleni Zrinjski je postal še zelo mlad svak Nikole Zrinjskega. Jelena je prinesla Tahiju kot doto bogato gospostvo Božjakovino vzhodno od Zagreba, njegov je bil tudi Otok v Medžimurju.¹⁴

Franc Tahí se je izkazal že takoj na začetku na Štatenbergu in v soseščini za najbolj krutega gospodarja in slabega soseda. Že maja 1557 je prišlo v Gradec sporočilo, da vre med nemirnimi podložniki na Tahijevega gospostvu.¹⁵ Slovenskobistriškemu gospostvu je odvzel travnik v Lukanji vasi. Gospodar tega gospostva je namreč dovolil še za Volka Engelberta Turjaškega štatenberškemu Crešnjevčanom, da so skrčili njegov gozd v Lukanji vasi, napravili iz njega ograjen travnik ter ga uživali za primerno odškodnino.¹⁶ Leta 1558 (10. septembra) je naslovil nekdanji štatenberški podložnik Matevž Pijanec, veliki kmet iz Makol, prošnjo vladarju. V njej beremo, da Tahí »nas uboge kmečke ljudi tako stiska, zapira in siloma odvzema imetje, da sem moral oditi praznih rok. Z ženo in majhnimi otroki sem šel na kmetijo v vas Videž« v konjiško gospostvo, kjer že nekaj časa živi.¹⁷ Obrtnik Štefan Sivak iz Ljubečnega, kolar Miha Brumec, kovač Urban in Klavž Kopriva iz Makol so mu morali začeti opravljati razna dela kar zastonj.¹⁸ Podobna usoda je grozila Mokričanom ob hrvatski meji. Poleti 1558 je Tahí kupil pol mokriškega gospostva. Drugo polovico Mokric je kupil jeseni istega leta Luka Sekelji, a jo čez dobro leto prodal Ambrožu Gregorijancu. Slednji je poleti 1560 odkupil še Tahijevo polovico. Mokrice so si oddahnile.¹⁹ Tahí je medtem poskušal srečo že drugod. Z eno izmed svojih štirih še neporočenih hčera je skušal 1559 »zaradi krščanske vneme« izpodriniti novo studeniško prednico in se tako polakomniti zelo donosnega studeniškega samostanskega gospostva. Pri samem cesarju je brez uspeha opravljal prednico, hkrati pa mu obljubljal brezobrestno posojilo 5000 goldinarjev, če bi mu pomagal v tej zadevi.²⁰ Že znani Klavž Kopriva se je moral 1562 podati v Tahijevo vojaško službo z dvema konjema za dolga leta in se pri tem sam vzdrževati.²¹

Leta 1564 so zvedeli štatenberški podložniki, da je Tahí protipravno kupil polovico susedgradsko-stubiškega gospostva. Kot susedgradski gospodar je najel posojilo 100 tolarjev pri slovenskobistriškem meščanu in 19 goldinarjev pri podložniku Gregorju Krašiču v Makolah. Na začetku 1565. leta so začele prihajati iz Hrvatske v Štatenberg najprej prijetne vesti, podložniki so jim nadvse radi prisluhnili. Solastniki Susedgrada so se s pomočjo Ambroža Gregorijanca in podložnikov polastili januarja Tahijeve polovice in izgnali njegovo ženo Jeleno z otroki bose po snegu, ko se je Tahí mudil v Bratislavi. Ko sta julija Tahí in njegov sin Gabrijel s svojimi privrženci oblegala Susedgrad, je Ambrož Gregorijanec s približno 3000 kmeti porazil oblegovalce. Vladar pa je zaščitil Tahija in ta se je zopet ugnezdil na susedgradsko-stubiškem gospostvu. Odslej so si bili štatenberški in susedgradsko-stubiški podložniki bratje v trpljenju. Katarina iz Susedgrada je morala za služkinjo v Štatenberg brez upa na redno plačo. Lovrenc Kopriva iz Makol je moral 1566 za tri mesece v

¹⁴ Gradivo stanovskega arhiva, 281/891, Državni arhiv Slovenije v Ljubljani (DaS) Grafenauer, 203—204, 207

¹⁵ Kmečki upori, 382, Sda

¹⁶ Gradivo, 239—244

Kaspert, 74

¹⁷ Meillerjevi akti, XX-0-2, Sda

¹⁸ Gradivo, 529a, 550, 560, 567—568, Sda

¹⁹ Falk Gagern, Mokric, 1962, 80, 216

²⁰ Stajerska gospostva, S 50, Avstrijski državni arhiv na Dunaju

²¹ Gradivo, 567—568, Sda

ogrsko Kanižo kot vojak z lastnim konjem.²² Doktor Janez Steinhöller je prejel isto leto ukaz, naj začne sodni proces proti Tahiju zaradi nasilja nad sedmimi studeniškimi podložniki. Protipravno si je Tahil lastil tudi ribolovne pravice v Zgornji Oplotnici na škodo žičkega samostana.²³

Ko je julija 1567 vladarjeva komisija zasliševala 508 prič na Hrvatskem v preiskavi proti Tahiju in napisala kar šest in pol metra dolg zapisnik, so bili tudi štatemberški podložniki razočarani, ker se Tahiju kljub vsemu ni nič zgodilo. Z novimi upi so spremljali upor susedgradskih in zlasti stubiških podložnikov med avgustom 1567 in januarjem 1568. Tahij je zahteval od teh s privoljenjem zagrebških cerkvenih oblasti zelo zvišano cerkveno desetino. Januarja 1568 je poklical svoje strelce in služabnike s Štatemberga in prav z njimi zatrl upor. Močna posadka na Štatembergu dokazuje, da se je Tahij že takrat zavedal možnosti kmečkega upora. Medtem si je Tahij privoščil nova nasilja. 1567 je vznemirjal Gregorijančeve Mokrice, zaradi česar se je moral opravičiti pri vladarju. Prilaščal si je žičke pravice do vinske desetine med Studenicami in Zbelovim in do žitne desetine v Pečkih in Poljčanah. Osebnost je vodil 8. avgusta 1568 napad na žički dvor v Poljčanah.²⁴ Gregorijančeve Mokrice je znova brezuspešno skušal napasti 26. avgusta istega leta z zelo močnimi silami. Gradu se je približal v kočiji, nato je zajahal belega konja, ter ukazal razviti veliko rdeče-belo bojno zastavo. S sabo je imel vozove, topove, 60 konjenikov in 30 pešcev. Gregorijanca je skoraj zadela kamnita topovska krogla. Ker ni mogel gradu do živega, se je znesel nad dosegljivim imetjem podložnikov svojih naprotnikov in odvlekel savski brod v Jesenicah. Pravda zaradi tega se je vlekla tri leta.²⁵ Janše Zlodej iz Matanja mu je moral začeti priskrbovati kože za Štatemberg in Susedgrad, gostač Luka Lepe iz Kleč brezplačno služiti, lončar Filip iz Poljčan pa zastoj postavljati peči po gradovih. Leto 1569 je po vsej verjetnosti pobralo Tahijevo ženo, podložnikom pa zaradi slabe letine izpraznilo shrambe. Kmetje so obdržali Jeleno v slabem spominu. Andreju Snajderu na Vrhlah je vzela par volov, konja in kravo v skupni vrednosti 25 goldinarjev. Ko ji je moral upravnik Martin Rosnagl kupiti žamet, si je za to sposodil pri Gregorju Krašiču v Makolah 40 goldinarjev, ki jih ni vrnil. Pri tem pa se je Jelena kopala v pravem bogastvu in razkošju tudi na štatemberškem gradu. Naslednje leto (1570) so pomnili štatemberški ljudje še dolgo kot drago leto. Žitom so se dvignile cene kar trikratno. Odnosi med podložniki in Tahijem so se skrajno zaostri. Gabrijel »je nekega dne kratko malo potegnil goli meč, sekal kmeta po licu in mu iztaknil oči«, tako je postal Pavel Jurkovič iz Županje vasi slep, verjetno 1571. leta. Isti Gabrijel je z mečem pokončil nekega studeniškega podložnika. Na veliko noč 1571 je mučil Lovrenca Koprivo.²⁶

V skrajni sili so se štatemberški ljudje pritožili posebni komisiji, ki bi naj poravnala spore med njimi in Tahijem. Zapisnik komisije se ni ohranil. Iz pisemenih obnovljenih pritožb iz leta 1576 pa le lahko vidimo, kaj vse se je dogajalo okoli Štatemberga od 1571. Na osnovi Kaspretove in Popelkine razprave je o tem zapisal Bogo Grafenauer takole: »Tudi tu si je od podložnikov, za katere je izvedel, da so v mestu prodali živino, žito ali vino, izposojal denar (v nekaj primerih celo preko 100 goldinarjev). Če pa so se drznili zahtevati, da naj jim ga vrne, jim je raztrgal zadolžnico, jih dal zapreti ali kaznovati s šibami. Podložnikom je nalagal za tlako, da so morali voziti na

²² Gradivo, 550, 560, 572, Sda
Deželno pravo, 1285/3, Sda

Josip Adamček, Seljačka buna 1573, 1969 (Adamček), 79–81

²³ Akti dvorne komore — kronološka vrsta, april 1566, 41, Sda
Kaspret, 74

²⁴ Gradivo stanovskega arhiva, 285/755–758, DaS
Kaspret, 74–75
Adamček, 82, 92

²⁵ Gradivo stanovskega arhiva, 285/931–964; 286/83, DaS

²⁶ Gradivo, 547, 550, 553, 569, Sda
Kaspret, 84–86
Grafenauer, 214

mestni trg v Ptuj ali Celje tudi njegovo lastno blago. Toda plačati so mu ga morali po ceni, ki jo je določil višje od cene, ki je bila določena kot najvišja na mestnem trgu. Tako so mu morali prodajati blago v svojo lastno izgubo. Če niso hoteli prevzemati takšnih nalog, jih je spet zaprl v ječo. V mestu so morali jemati zanj na dolg različno dragoceno blago, ki ga ni nikoli plačal. Dolg je moral poravnati podložnik, ki je blago prevzel, ali pa je trpel škodo mestni trgovec... Tudi tu je silil kmete, da so morali kupovati slabo vino za ceno dobrega... Podložnike je silil, da so morali po večkrat plačati dedni zakup svoje kmetije. Nekaterim pa je njihove kmetije tudi odvzel in prisilil k plačilu primščine potem drugega. Tudi tu je delal tako zlasti z vinogradi... S silo je jemal kmetom živino in druge stvari — zlasti ob opravljanju vozne tlake, ko so jim žival večkrat uničili tudi iz same objestnosti, ali pa ob smrti gospodarja na kmetiji... Pravico do sodstva nad svojimi podložniki, ki jo je imel kakor vsi drugi graščaki, je uporabljal le kot sredstvo za izmозgavanje denarja od kmetov. Ali jim je nalagal globe, ali pa so se morali odkupovati iz ječe, kamor jih je bil samovoljno zaprl (posamezniki so mu morali plačati zato, da jih je izpustil, tudi preko 50 goldinarjev)... Njegov sin Gabriel je dal na primer Lovrenca Koprivo iz Makol, potem ko ga je ranil s sabljo, za vrat privezanega nekaj časa vleči po tleh, ko pa se je rešil, je grozil vaščanom, da si bo v njihovi krvi še roke umival.« Na osnovi pregleda izvornih pritožb bi k temu še kaj zapisal. Pritožilo se je kar 54 ljudi — precej iz »trga« Makol — in zahtevalo okrog 3000 goldinarjev odškodnine. Prošnje jim je napisal neznan pisar, le zidar Gašper Brumec iz Vrhloge je znal sam sukati pero. Pritožbe omenjajo kot izsiljevalce tudi Tahijeve grajske upravnike, to so bili Rotfux, Peter Ilikovič, Marko, Martin Rosnagl (pred 1570), Martin Slače (1570) in Gregor Divjak (1572). Pritožbe pogosto omenjajo takratne cene, tako za konja okoli 14 goldinarjev, za kravo 4 goldinarje, za vola 6 goldinarjev, za ovco 45 krajcarjev (goldinar se je delil na 60 krajcarjev). Grajski služkinji je bilo na leto obljubljeno 5 goldinarjev.²⁷

Podložniške pritožbe niso nič pomagale. Misliti je bilo treba le še na silo. Stubiški kmetje so o božiču 1571 napadli Tahijeve pobiralce denarja in enega med njimi celo ubili. Namenili so se v kratkem spoditi Tahije in priznati le še vladarja za svojega zemljiškega gospoda. Okoli 20. aprila 1572 se je sprožil prvi susedgradski upor. Grada upornikom ni uspelo osvojiti in sredi maja so boje ustavili.²⁸ Vse to je vlivalo poguma tudi štatemberškim kmetom. Mnogo so pričakovali tudi od sodnega procesa proti Tahiju. Kot vemo, je bil del štatemberškega gospostva vladarjev fevd. Tahij ni hotel o tem nič vedeti od nakupa gospostva sem in tudi ni izpolnjeval zadevnih potrebnih obveznosti. Celu navadnega davka, ki ga je ukazoval dosledno pobirati pri podložnikih poleg vseh drugih težkih obveznosti, ni skozi leta oddajal. Njegov štatemberški davčni dolg se je dvignil na 6860 goldinarjev. Dr. Janez Linsmayer je zavzeto vodil dolgotrajen proces proti Tahiju še maja 1572 in pri podložnikih se je budilo upanje, da bo vladar odvzel Štatenberg okrutnežu in da bodo postali neposredno vladarjevi podložniki. Širil se je glas, da Tahij vendarle ni pravno edini pravi posestnik gospostva, kot to tudi ni bil za Susedgrad in Stubico.²⁹

Proti koncu maja 1572 so susedgradsko-stubiški podložniki obnovili boje, vendar utrjenemu Susedgradu znova niso mogli do živega. Preprečili pa so

²⁷ Gradivo, 527—574, Sda
Kaspret, 75—78

Fritz Popelka, Franz Tahy, Schlossherr auf Stattenberg, Südsteiermark, 1925 (Popelka), 102—115

Grafenauer, 212—214

²⁸ Adamček, 93—95

²⁹ Gradivo, 432—433, Sda

Akti dvorne komore — kronološka vrsta 177 a/14, Sda

³⁰ Gradivo, 532, Sda

Adamček 96

³¹ Kmečki upori, 379, Sda

³² Gradivo, 29—30, 96—100, 173—191, 331, 442—443, Sda
Adamček, 96—105

7. junija Gabrijelu Tahiju, da bi okreplil grajsko posadko.³⁰ Z večjim uspehom — vsekakor povezani s Hrvati — so se lahko izkazali slovenski Tahijevi kmeti. Še 30. maja 1572 je moral slovenskobistriški trgovec Andrej Kramer dati Tahijevemu upravniku Gregorju Divjaku na vero 3 funte dišavnega mila za 1 goldinar, pol funta popra za pol goldinarja, za pol goldinarja žbic in voska za sveče za 1 goldinar in 20 krajcarjev (skupna vrednost pol vola). Kmalu zatem, vsekakor v prvi tretjini junija, so se podložniki uprli in se pod vodstvom Poljčančana Antona, Štefanovega sina, polastili štatemberškega gradu, kaže, da brez bojev. Hrvatski stanovi so vedeli 18. januarja 1573, da se je to zgodilo na zvit način, Tahijevi sinovi so javili vladarju 20. novembra 1576, da so očetu »zlobni kmetje izvili tudi Štatenberg«, sami podložniki pa so še pozno pomnili, da je »eden izmed Tahovih nasprotnikov, kateremu so bili nepošteno in proti vsaki pravici in pravi ugrabili imovino in kmetijo, vzel grad«. Vladar je takoj zatem poslal tja svojega vicedoma iz Celja z vojniki in kmetje so jim grad, ki so si ga prej dodobra ogledali, pri tem pa pustili skoraj vse na miru, izročili. Vicedom je sestavil inventurni popis, zaprl tri zakladnice in grad izročil v upravo Lovrencu Proknu s posadko 10 mož. Na pristavi v Sp. Jablanah je opravljal stari pristav na prošnjo županov službo naprej.³¹ Medtem so na Hrvatskem uporniki prenehali z brezuspešnim obleganjem Susedgrada in 21. junija osvojili stubiški grad. Z gladovanjem so prisilili Tahijevega sina Štefana in njegove tri sestre, da so odšli. Nato so se na vladarjev ukaz podložniki pomirili, z delom je pričela vladarjeva preiskovalna komisija.³²

V noči med 27. in 28. januarjem 1573 se je začel hrvatsko-slovenski kmečki upor. Štatenberg je bil takrat v vladarjevih rokah, čeravno se je Tahe že od julija 1572 trudil, da bi tu obnovil svojo oblast. Zaradi bolezni bi naj bil njegove interese zastopal pred vladarjem Mihael Močengrad, sicer njegov nam že znani upnik. Ubegli in izgnani podložniki so se vračali na kmetije. Štatenberg je ob navzočnosti posadke upravljal Jurij Prokkn. V uporniškem okolju se ni počutil dobro, tudi mu ni uspelo pobrati urbarialnih obveznosti. Konec leta 1572 je samovoljno zapustil službeno mesto. Iz Celja so postavili še pred začetkom Gubčevega upora na njegovo mesto začasno Tomaža Jakobera, ki je bil upravnik v Štatenbergu v času Volka Engelberta Turjaškega (1555).³³ Začetno delo novega upravnika je bilo zelo težavno. Pri ljudeh ni bil še iz prejšnjih časov dobro zapisan in oči Štatemberžanov so se obračale k dogajanjem na hrvatsko-slovenski meji, k vojski Ilije Gregoriča. Sami bi bili lahko šli v akcijo doma le z napadom na vladarjev grad, tako so imeli roke zvezane. Med februarjskimi vestmi o kmečkih porazih jih je pač najbolj prizadelo sporočilo o boju pri Krškem 5. februarja, saj je tam poveljeval kmetom Nikola Kupinič, nekdanji Tahijev upravnik Štatemberga. Oblasti so se bale, da bo Kupiničevemu zgledil tudi že omenjeni slovenskobistriški meščan Martin Rosnagl, prav tako prejšnji štatemberški upravnik, zato so izdale nadrobno navodilo za njegovo aretacijo.³⁴

Po zadušenem uporu so sedeminštiridesletni Tahe in po njegovi smrti 4. avgusta 1573 njegovi sinovi Gabrijel, Štefan, Mihael in Janez bili boj za obnovo oblasti na Štatemberškem. Podložniki so morali vedno bolj in bolj dojemati, da je zaupanje v vladarja varljivo, da se bodo vendarle morali pokoriti strašnemu Gabrijelu. Njihove tožbe 1573 v Celje in 1576 v Gradec niso dosti zalegle kot tudi njihova prošnja vladarju 1579 ne. Jakober je do maja 1573 vodil upravniške posle še namesto Prokna, 14. maja pa se je začelo njegovo redno službeno obdobje. Podrejen je bil celjskemu vicedomu, ta pa

³⁰ Kmečki upori, 379, Sda

Akti dvorne komore — kronološka vrsta, 23. IV. 1573, Sda

Gradivo, 434—439, Sda

Kaspret, 75

Grafenauer, 240

³¹ Franz Krones, Aktenmässige Beiträge zur Geschichte des windischen Bauernaufstandes v. J. 1573, BKSGQ V, 1868, 29—30

Josip Adamček — Ivica Filipović — Mate Križman, Nova gradnja o seljačkoj buni 1573, Arhivski vjesnik X—XII, 1968—1969, 33

vladarju. To stanje je uzakonilo dvorno sodišče pred 20. februarjem 1575 takole: »Ker je Franc Tahī nekrščansko ravnal s podložnimi kmeti, povzročil njihov upor in kršil deželne postavne in ker je zamudil s prošnjo za podelitev fevdov, je zapravljal štatēnberško gospostvo.« Tahījevi sinovi so s podporo najvišjih zaščitnikov v enem letu dosegli pri vladarju, da je 26. februarja 1576 odločil, da se jim gospostvo vrne, morajo pa ga takoj prodati in pri tem poravnati zaostale davke in dolgove, zlasti Sekelijevim dedičem, za ubitega podložnika studeniškemu samostanu in blizu 1854 goldinarjev slepcu, plačati globo 2000 zlatnikov (3500 goldinarjev) vladarju in stanovom stroške za pomirjenje upora. Med 11. aprilom in 17. majem 1579 je prišlo najbolj zaradi službe Tahījev v vojni krajini, ki jo je pravkar prevzel vladar, do nove odločitve, s katero so Tahīji smeli vrnjeno gospostvo prevzeti in obdržati.³⁵

Do tega časa je gospostvo upravljal še vedno Jakober. Prvo poročilo o svojem upravljanju je poslal v Celje šele 18. novembra 1574. Dominikalni vinogradi in ribniki so opusteli, ribolovne pravice je oddal v najem, na Pohorju županu tudi sodne in desetinske dohodke. Takoj po sprejemu tega poročila si je celjski vicedom ogledal Štatēnberg. Ugotovil je, da zgradbe precej razpadajo, da služinčad ni plačana, da se oglašajo upniki z vseh koncev in krajev, da upravnik ni poravnal davkov, da župani zahtevajo od starine veljavne olajšave, da zahtevajo vrnjeni podložniki odpis obveznosti za leto dni in da »so kmetje nasploh hudobni in nepokorni«. Na njegov ukor je sestavil Jakober nadrobno poročilo za svoje prvo poslovno leto (14. maj 1573 — 13. maj 1574). Denarja je sprejel približno 1873, izdal pa 747 goldinarjev. Med sprejetim denarjem je vštēt tudi izkupiček za prodano živino (113), za prodano žita (115) in prodano vino (119) kot tudi terjatve od podložnikov za leto 1572 (blizu 70 goldinarjev), med izdanim denarjem pa so tudi stroški za 10-člansko vojaško posadko (342 goldinarjev) in upravniška plača (60 goldinarjev). Vina je prejel 1196 veder, ovs 722 graških četrtov (po 80 litrov), pšenice 366, rži 284,5, mešanice iz mlinov 27, prosa 73, ajde 23, ječmena 9, boba 1 graški četrt, 1017 kosov peradi, 2625 jajc, 538 sirov, 1975 povesev (5 povesev = 1 čehulja) prediva, 28 tovorov lesa in še nekaj drobnjarij. Ječmen je bil v celoti pridelan na dominikalnih njivah, prosa tretjina, ajde štiri petine. Izterjal je dolžne dajatve za leto 1572, le prav malo so mu ostali dolžni za leto 1573. Ostalo mu je 645 veder vina, 608 četrtov ovs, 192,5 pšenice, 102 rži, 35,5 prosa, 5,5 ajde in 4,5 graških četrtov ječmena, vse drugo je oddal, uporabil in prodal. Za setev po dominikalnih njivah je šlo 79 korcev rži, 42 pšenice, 8 ajde, 3,5 prosa in 3 korci ječmena, v prodajo pa 150 veder vina in 112 korcev pšenice in rži. V hlevih na Štatēnbergu in v Sp. Jablanah je prevzel 1 konja, 8 volov, 12 bikov, 28 krav, 18 telet, 17 ovc, 19 koz, 26 svinj, 7 oslov, 27 gosi, 9 puranov in 50 pavov. Od tega je prodal konja, 2 vola, bika, 14 krav, 5 ovc, 8 koz, 16 gosi in 34 pavov. Potrošili so 2 vola, kravo, 7 telet, 6 ovc, 11 svinj, poginili pa so baje 3 telice, 2 kravi, 5 svinj, bik, 2 osla in 2 kozliča. Purane in nekaj pavov so pokončali podložniki, volkovi, lisice in psi. Prirastek v hlevu ni dohajal prodaje, potrošnje in izgub. Podobni poročili je sestavil pozneje še za naslednji poslovni leti, ko je v enem letu sprejel med drugim tudi okrog 35 goldinarjev na račun umrlin, prevzemnine, kupnega prava in odhodov podložnikov. Izdatki za vojake so se bistveno zmanjšali, saj so ostali na gradu le še štirje. Ob mlačvi 1575 se je pokazalo, da so dali pri ječmenu 3 korci setve 4,5 korca, 35,5 korca prosa 76,5, 5,5 ajde kar 66 korcev, pri naslednji mlačvi pa: (razpredelnica na naslednji strani).

Razmerje med upravnikom in podložnikom je bilo napeto, podložniki so ostajali zopet precej dolžni, močno so morali načeti gozdno bogastvo, k vladarju so prihajale podložniške pritožbe zaradi Jakoberjevega nasilja.

³⁵ Gradivo, 452—479, 527, Sda
Kaspert, 88—108
Popelka, 112
Adamček, 80

Georgius Matheus Vischer, Topographia ducatus Stiriae, 1681, 346

	setev	(korci) pridelek
rž	78,5	226
pšenica	24	62
ajda	15	64
proso	8	64
ječmen	3	5

Ko se je vladar odločil vrniti Štatenberg Tahijem, je poslal tja decembra 1575 komisijo, da bi pripravila vse potrebno za prevzem. Glavno delo je opravila s tem, da je sestavila nadroben popis premožnin, ki potrjuje nekdanje Tahijevo sporočilo, da je bil Štatenberg njegova varna zakladnica. Kaspert je strnil vsebino deset listov obsegajočega popisa in zapisal, da je bila na Štatenbergu »grajska oprava dražja in krasnejša kakor v marsikateri knežji palači. V mali gosposki sobi so bile pisalna miza, blagajna, skrinje, omare in omarice, polne pisem, knjig in listov. V veliki dvorani so bile stene zagrnjene s turškimi preprogami; tu je stalo 12 postelj, ena z nebom, in mnogo miz, skrinj idr. V ženski sobi je bilo jeznilno orodje: sedla, meči, okovani s srebrom, uzde z zlato žvalo, oklepi in oprsniki, jezdarske žametne hlače, suknje, obrobene s taftnimi traki, jezdilne čepice in rokavice za gospode in gospice. V stranskih sobah so bile druge gospejske obleke, postelje in obleka za lakaje, ki so spremljali gospodo. Na dolgem hodniku je stalo zaporedoma dvajset skrinj, v katerih je bilo shranjeno kaj raznovrstno blago, kakor dragocene ženske obleke iz žameta, žide, damasta, atlasa, tafta, obšite ali prešite s srebrom in zlatom, v raznovrstnih oblikah in barvah; samo eno obleko iz srebrno belega atlasa z všitimi zlatimi rožami so cenili na 50 gld.; nadalje razne zlatnine in srebrnine, leptotine in dragotine, biseri in krasotine, med drugim žepne ure, srebrni konjički, biserni venci, nojevo jajce, vdeleno v srebro in prevlečeno z zlatom (60 gld.). Na stotine pa je bilo navadnih in finih rjuh, odej (kolter), krušnic, brisač in prticev. Lahko rečemo, da se je v štatenberškem gradiču krasota oprave turških palač merila z ličnostjo

italijanskih pohištvenih izdelkov. Cena vsega premakljivega blaga je bila 2442 gld. 7 š. 8 p" (2442 goldinarjev 8 šilingov 7 novčičev).³⁶

Konec maja 1579 je prenehala vladarjeva uprava štatemberškega gospostva, zagospodovali so Gabrijel, Štefan in mladoletni Janez Taht. Slednji je umrl med 1583 in 1586, četrti brat Miha je izginil v turškem ujetništvu že 1578. Tahiji se niso mogli povsem otresti starih razvad. Dolgove so neradi in pozno poravnali, medtem pa si že na novo sposojevali pri meščanih in sosednih zemljiških gospodih, ne da bi bili denar vračali brez tožb. Finančnih težav ni bilo konec tudi s prodajo Susedgrada in Stubice 1584 in z zastavo Koblja konjiškemu gospostvu. Še naprej so se vrstila nasilja nad sosednimi podložniki, kratili so pravice studeniškemu samostanu in se dolgo pravdali z žičkim samostanom. Gabrijel je zahteval od lastnih podložnikov proti starim navadam več tlake, in to z vladarjevo pomočjo tudi dosegel. Obnovil je stari proces vključevanja rustikalnih zemljišč med dominikalne. Slepču ni poravnal določene odškodnine, namesto tega mu je zagrozil z gorjačo. Kljub vsemu je bil na dvoru zaradi zaslug v bojih s Turki dobro zapisan, spregledali so mu kazen 2000 zlatnikov in znižali stare davčne dolgove za blizu 1835 goldinarjev. Umrl je sorazmerno mlad kot luteran med 1588 in 1590 in zapustil ženo Ano, rojeno Turjaško.³⁷

Štefan Taht je imel v lasti štatemberško gospostvo le še kratko dobo. Prvega aprila 1592 ga je prodal kot imenje blizu 586 funtov Karlu Teufenbachu. Ta ga je po štirih letih prepisal bratu Offu. Šele 1622 je prišlo to imenje na Tribniške in za njimi na Tattenbache. Štefan Taht se je lahko le prav kratek čas zanimal za usodo nekdanj njegovega Štatemberga. Že 1593 je padel v boju s Turki pri Sisku.³⁸

STATTENBERG UND DER BAUERNAUFSTAND

Zusammenfassung

Die im Jahre 1241 erstmalig erwähnte Schloss Stattemberg wurde als Festung gegen die ungarischen Machthaber jenseits der Haloze (Kollo) im 12. Jahrhundert erbaut. Seine mittelalterlichen Besitzer, soweit bekannt, waren die Herren von Rogatec, Viltuš, Devin, Wallsee und Celje. Im Jahre 1456 wurde die Herrschaft Stattemberg vom Kaiser erworben, jedoch schon im Jahre 1458 den Prueschenk verkauft. Die Herrschaft wurde von ihnen bedeutend vergrößert und 1490 auch im Urbar beschrieben. Der anfängliche Kern des Herrschaftsbesitzes umfasste 450 Untertanenfamilien in 77 Siedlungen rings um die Burg, sowie kleinere geschlossene Einheiten bei Jablane, Šmarje und auf dem Kebejl. Die drückendste Leistung der Untertanen war die Ablieferung von Getreide, die jedoch nur beiläufig eine Hälfte der Untertanenfamilien belastete. Auf dem Lande lebten auch ziemlich viele Gewerbetreibende.

Im Jahre 1502 ging die Herrschaft in den Besitz der Auersperger über. Sie vergrößerten den dominikalen Besitz auf Kosten der Untertanen und ersetzten die in den Kriegen umgekommen oder verschleppten Einheimischen mit anderen Siedlern, insbesondere mit Kroaten. Die Herrschaft umfasste 7 % Keuschlerfamilien, 24 % grössere und im übrigen mittlere Bauernfamilien. Jede fünfte Untertanenfamilie hatte einen Knecht oder eine Magd. Sehr gering war die Zahl von Freileuten, die als Untersassen lebten. Die Hauptbetätigung war der Ackerbau, mit einer stark entwickelten Viehzucht, weitgehend auch der Weinbau sowie verschiedene Gewerbe.

³⁶ Gradivo, 217—218, 295—305, 331—344, 379, 434—439, 446, 452—484, Sda Kaspret, 87

³⁷ Gradivo, 216—218, 425—428, 432—433, Sda

Deželno pravo, 1285/3, Sda

Štatemberški arhiv II, Sda

I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant I, 1875, 323

Kaspret, 99, 108

Adamček, 110

³⁸ Deželnoknežji fevdalni akti, Stattemberg, Teufenbach, Sda

Imenjske najave, 92/1743, 93/1766, Sda

Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, 1912, 787

Im Jahre 1556 wurde die Herrschaft (nahezu 576 Güldpfund) von Franz Tahy gekauft, der sich aber nicht in den Besitz von Studenice und Mokrice setzen konnte. Gewalttätig wie er war, gab er sofort Anlass zu Bauernunruhen und Aufständen. Es kam zu Bündnissen zwischen den slowenischen und den kroatischen Untertanen Tahy's, die schon seit 1558 nachweisbar sind. Da die Bauern mit ihren Beschwerden nichts erreichten, beschlossen die der Herrschaft Stattenberg unterstellten Untertanen Tahy und seine Leute zu vertreiben und unmittelbare Untertanen des Landesfürsten zu werden. Im Frühjahr 1572 schlossen sie mit den Kroaten einen Bauernbund und bemächtigten sich so in den ersten zehn Tagen des Monats Juni unter der Führung des Untertanen Anton aus Poljčane des Schlosses und übergaben sie dem Landesfürsten. Am Aufstand des Bauernführers Gubec beteiligten sie sich nicht, da sie sich sonst gegen den Landesfürsten selbst auflehnen müssten. Nikola Kupinić, Anführer des Bauernheeres bei Krško, war einst Tahy's Pfleger in Stattenberg, ebenso Martin Rosnagl aus Slovenska Bistrica, den die Behörden während des Feldzuges des Bauernführers Gregorič verhaften wollten.

In den Jahren 1572 bis 1579 standen die Herrschaft Stattenberg und ihre Untertanen unter der Verwaltung des Landesfürsten, danach übernahmen die Herrschaft — wohl wegen ihrer Verdienste im Kriege gegen die Türken — wieder die Tahy und blieben hier bis 1592, als sie Stattenberg an die Teufenbach verkauften, von denen die Herrschaft an die Treibenegg und von ihnen an die Tattenbach überging.

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA

KAZALO

Anton Aškerc	
TAHI NA ŠTATENBERGU (1571—1579)	3
SENO DIŠI	5
POVODNI MOŽ	8
LOVRENC KOPRIVA	10
SLEPI JURKOVIČ	12
MAŠČEVANJE	15
»HUDIČEVA PRAVICA	19
PESEM ŠTATENBERŠKIH KMETOV	22
Jože Koropec	
ANTON AŠKERC IN ŠTATENBERG	24
Jože Koropec	
ŠTATENBERG IN KMEČKI UPOR	25

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA

Anton Aškerc
TAHI
NA
ŠTATENBERGU

*

Jože Koropec
ŠTATENBERG
IN
KMEČKI UPOR

Založila
Založba Obzorja Maribor

Za založbo Jože Košar

Natisnilo avgusta 1972
CP Mariborski tisk,
v Mariboru

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA

SB d 94(497.4)

AŠKERC A.

Tahi

347 236(497.12 Štatenberg)

0093813

COBISS •